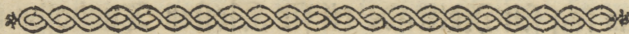

Forsøg
til
En Skole-Historie
forestillende
De Latinſke Skolers
og
Skole-Væsenets Tilſtand
i Dannemark
for Reformationen,
hvortil er ſøjet, ſom et Anhang,
Doct. MORTEN BORUPS Vita ex MSto.

ved
JENS WORM,
Profeſſor Philoſoph. ved Kiøbenhavnſ Universitet, og Rector
ved Narhuus Dom-Skole.

§. I.

Førend Chriſtendommens Kundſkab var bleven forplantet til diſſe Nordiſke Lande, havde vore Forfædre, endog under det tykke Hedeniſke Mørke, et Slags Skoler, hvorudi Ungdommen oplærtes. Hvo er ſaa ukyndig i vore gamle Historier, at han ikke veed af vore gamle Runer, Adelruner og Runameſtere at ſige? Diſſe vare juſt de Tidens Nordiſke Grammatici og Philoſophi, ſom ey allene ſelv lagde ſig efter Litteraturam, i ſær Pøeſin; men endog underviſte andre derudi, (a) hvorom jeg erindrer mig ved en anden Leſlighed noget

(a) Vid. Ol. Worm. Litterat. Run. Cap. 3. p. 14 & 21. og Arenkiels Cimbrifche Heiden Reliq. Cap. 35.

get lidet at have meldet. (a) Men da mit Forsæt for nærværende ikke er at gaa længer tilbage i Tiden, end til Christendommens Opkomst i disse Lande, maa jeg her udi holde mig inden de foresatte Grændser.

§. 2.

Første Christi-
fælige Skole.

Saa snart var ikke den Christne Religion antaget her i Landet, førend man strax var betænkt paa Middel til Ungdommens Underviisning, vel vidende, at uden det sidste, vilde det første blive af liden Varighed, og uden Skoler vilde det i Fremtiden see slet ud med Kirken. Jeg finder da den allerførste Christelige Skole her i Landet, at være oprettet i Begyndelsen af det 9de Seculo, af den bekiendte Nordiske Apostel, St. Ansgario, for 12 unge Børn, som han tillige med sine Medhjelpere underviiste i den Christelige Lærdom (b); Thi videre enten i Henseende til Sproge eller Videnskaber er vel ikke troeligt, at denne liden Skoles Metæ har strækket sig. Men da Forsølgelserne strax efter ytrede sig under Kong Regner Lodbrok, er det vel venteligt, at dette lidet Seminarium er bleven forstyrret, da man veed, at St. Ansgarius tog sin Retirade til sit Kloster Turholdt i Flanderen, hvorhen han bragte med sig baade Danske og Wendiske Ungdom, som han kiøbte fra Trældom, og der underviiste dem i Troen (c).

§. 3.

Munkes-
Skoler.

Da nu Religionen siden blev stadfæstet, fik og Munkene fast Rod her i Landet; Thi jeg finder allerede hos Saxonem (d) at det legges Kong Knud den store til Berømmelse, at han foregode

(a) Ubi en liden Afhandling de Statu Rei Litter. in Dania sub Paganismo, som jeg for nogle Aar siden havde den Ære at tilegne det Høy-Kongel. Videnskaberne's Selskab.

(b) Hr. Procænceller Pontopp. Annal. Tom. I. p. 28 & 57.

(c) Hvitf. Krønike Tom. I. p. 24. Holbergs Danmarks Rig. Hist. Tom. I. p. 67.

(d) Lib. X. p. 201. Edit. Steph. Cellularum frequentiam novis conventiculis auxit. Monachalem quoque ordinem uberiorem reliquit.

gede Klosterne, og forsynede Munkene med bedre Underholdning. Følgelig maa der allerede for hans Tid have været Klosterne og Munkene her i Landet, og altsaa urigtigt hvad Autor til Erics Pomerani Kronike (a) melder: " At gamle Knud, eller Kong Knud den store, førte først Geistlige Ordens Brødre ind i Landet, " som J. P. W., Autor til den Danske Oversættelse af samme Kronike, rettelig oversætter Ordene. (b) Hvortil Wellejus synes at sigte, naar han i sin Danske Oversættelse af Saxone udi Kong Knuds Historie (c) anmærker, at " nogle meene, at Munkene i Kong Knuds Tid først skulle være komne til Dannemark. " Jeg kan da i sær ikke vide, hvad der har anlediget den berømmelige Doct. Peter Terpagger (d) at debitere, at Munkene skulle først være komne her ind No. 1216, da her længe før den Tid var etableret saa mange anseelige Klosterne, ex. gr. Essenbeks, Borkluns, St. Knuds i Odense, Westervig, Skov-Kloster, Eschildsee, Holme-Kloster, Esserum, Bidskowle, Sorø &c. De allerførste Munkene, som nød Adgang i Dannemark, vare vel de, som St. Ansgarius bragte ind med sig fra Corbey i Frankerig af Benedictiner Orden, hvilke vel vare saa at regne imod de store Flokke af slige Rappede Brødre, som siden oversvømmede heele Landet: Thi her indfandt sig strax, foruden disse og flere Benedictiner, Præmonstratenser udi Kong Eric Emunds Tid (e), Bernhardiner eller Cisterienser, som fornemmelig toge til i Waldemari Magni Tid, ved Erke-Bisp Eschild, som stiftede 5 Klosterne for denne Orden (f). Carthusianer, som samme Erke-Biskop

Er 2

uma.

(a) p. m. 140.

(b) pag. 26.

(c) Welleji Sax. Gram. p. 231.

(d) Rip. Cimbr. p. 490.

(e) Hvitf. T. I. p. 102.

(f) Holb. Danske Hist. T. I. p. 244 og 486. At Cisterienserne allerede skulle været etableret her i Landet udi Kong Eric Ejegods Tid, som døde No. 1105., det vil Hr. Baron Holberg

umagede sig og at indkalde (a). Fratres S. S. Trinitatis (b). Dominicaner og Franciscaner 3: Sorte Brødre og Graa-Munke, som kom ind i Landet i Waldemari 2di Tid (c), Carmeliter i Dronning Magretes Tid (d), og flere saadanne Broderskaber. I deres Kloostere var det, at al de Tidens fattige Rundskab havde sin Boepæl, derfra skulle den hentes i de ældste Tider, om nogen skulde lære noget, de vare vore Skoler og vort Academie, hvorudover Skoler og Kloostere fordm kaldtes med et og det samme Navn, Monasteria (e); Thi det var en almindelig Pligt, som var paalagt Munkene, at de en allene skulde undervise de yngre Ordens-Brødre; Men end og andre unge Born, som bleve til den Ende satte i Lære hos dem, hvilket Canutus Magnus ogsaa tilholdt de Munke at efterkomme, som han bragte her ind med sig fra Engeland (f). Om saadanne Munke-Skoler kan ellers videre læses hos Rudolph. Hospinianum (g) Caspar Calvör (h) og andre. Saaledes regnes da billigen Munke-Kloosterne her i Landet iblant

l. c. p. 486. og efter ham Esa. Fleischer ubi hans Historiske Skrifter Tom. I. p. 424. formener at bevise af Erici Pomer. Hist. Gentis Dan. Men da Autor til samme Kronike p. 143. ey melder videre, end Anno Domini 1098 Exordium Cisterciensis Ordinis sumptit 12 Cal. Apr., saa bliver vel Meningen, at Cistercienser Ordenen da tog sin Begyndelse, som den Danske Oversættelse verterer denne uforstaaelige Latin p. 30. Saa at de vel bleve etablerede, som Holberg skriver et andet Sted p. 201. Men ikke just i Danmark; Thi Aar 1098 er just det Aar, som Cistercienser Ordenen blev Stiftet i Burgundien. Vid. Spanhem. Introd. ad Hist. Sacr. p. 326.

(a) Pontoppid. Annal. Tom. I. p. 402.

(b) ibid. p. 488.

(c) Hvitf. Tom. I. p. 198.

(d) ibid. p. 635.

(e) Hildebrand. Enchirid. de Sacr. publi. p. 17.

(f) Vid. Grammii Orat. de Orig. & statu rei litt. in Dania Dänische Biblioth. Tom. 7. p. 450. Canutus Magnus prima per Daniam Religiosorum domicilia constituit, Monasteria vulgo dicta, atque in iis homines ex Anglia advestos, maximam partem Familiae S. Benedicti aggregatos, collocavit, ea lege, ut ex juventute nostra semper quosdam in disciplinam suam acciperent, doctrinaeque suae heredes, publica regnorum utilitati relinquerent.

(g) De Templo Lib. 3. cap. 8. p. 420 & 421.

(h) Ritual. Ecclesiast. Tom. 2. p. 881.

iblant vore første Skoler, hvor Abbeden var at ansee som Rector, og de af Munkene, som brugtes til Underviisningen kaldtes Scholastici (a).

S. 4.

Det andet Slags Skoler maa vi søge i Capitlerne hos Canikerne: thi saa snart Bisperne havde faaet fast Sæde her i Landet, maatte de nødvendig have nogle Medhielpere om sig, som kunde gaa dem til Haande i adskillige deres Forretninger, og undervise Almuen i den Christne Religion. Dette har givet første Anledning til, at der ved Dom-Kirkerne siden er oprettet de saa kaldede Capiteler, hvor flere (efter de Tidens Maade) lærde Mænd fik deres Underholdning, for, paa visse Tider, som bleve kaldte Horæ Canonicae, dagligen at møde i Choret, der læse og forklare et Stykke af Biblen, siunge Davids Psalmer (b) med videre. Blant andet var og en af deres fornemteste Forretninger, at oplære Ungdommen udi den Christelige Tro og Boglige Konstler, hvilket videre er at see hos Rud. Hospinianum (c). Men da deres Indkomster med Tiden tilvorte, og deres Præbender bleve alt federe og federe, blev det ikke deres Sag længer at holde Skole for Ungdommen, de faldt da paa at holde Vicarier, som maatte bære Byrden, naar de imidlertid pleyede sig med gode ledige Dage, og torde vel endog agte det at være deres Være for nær, at have videre med Skolearbeidet at bestille, end en slags Over-Inspection. Hvorom jeg siden faaer Anledning videre at melde. Dog finder jeg at adskillige duelige Caniker hverken har undslaaet sig for, eller skammet sig ved, at tage Ungdommen under Information. For Exempel, Jörgen Hündze Canik i Ribeenhavn, som er bekiendt i Christiani

Canike
Skoler.

Er 3

2di

(a) Joh. Qvistorp. de Eccles. Pontif. ord. Dissert. 5. § 18.

(b) Det er artigt hvad Hvitfeldt udi Biske-Kroniken melder pag. 84. at Canikerne i Lund skulle have beføret sig over, at de vare nøde til af Kong Eric at læse og siunge Davids Psalmer. Hvilket haa og paa samme Sted med behørig Critique beegner.

(c) De Templ. Lib. 3. Cap. 5. p. 415.

2di Historie, ey allene som Kongens første Informator; Men og som en berømt Skole-Mand paa de Tider, der havde flere unge Mennisker under Information (a). Ligeledes Niels Black, Canik i Roeskilde, som Doct. Niels Hemmingsen giver den Berømmelse, at han havde hans Information at takke for hvad Fremgang han siden havde gjort (b). For Resten vil jeg ikke meget undre over, at en Deel af de gode Caniker har ikke kundet finde sig udi, selv at antage Børn under Information: Thi den gode Niels Ebbesen i Ribe, som ikke engang kunde skrive sit eget Navn (c), har uden Tvivl haft flere lige saa lærde Brødre, saa de vel har været undskyldt, at de ey lærte andre, hvad de ey vidste selv.

§. 5.

Andre separate Skoler.

Foruden disse Skoler hos Munkene og Canikerne, vare og for Reformationen adskillige separate Skoler oprettede, endskjønt man her maa tilstaae, at det er vanskeligt i de ældre Tider, at stille qvid fra qvo, jeg mener just at kunde sige enten endeel af de i vore Historier ommeldte Skoler skal ansees for Canikernes almindelige, eller andre særdeles Skoler. Dog naar vi læser, at Prioren og Brøderne i St. Michels Kloster i Odense Aar 1447 (d) blev tilladt at holde Skole, paa

(a) Hvitf. Tom. 2. pag. 1093. conf. Holberg. Tom. 2. p. 4.

(b) Vinding. Acad. Hafn. p. 75.

(c) Terpagg. Rip. Cimbr. p. 121.

(d) Det maa endelig være en Skriverfeil, at Priorens Osto Gripps Forpligt her om, udi det ellers meget ypperlige Skrift, Annal. Eccles. Dan. Tom. I. p. 663. er dateret No. 1247: Thi jeg finder siden Tom. 2. p. 597, at denne Stiftelse, med nogen liden Forandring i Navnet, henføres til ovenmeldte Aar 1447. Hvorudi Cornelius Hamsfort, udi hans Serie Episcop. Otthon. udi Dänische Biblioth. Tom. 9. p. 439. saavel som og Hvitfeld Tom. I. p. 481. kommer overeens, og anfører denne sidste, ved Aaret 1447. Indholden af fornevnte Forpligt med disse Ord: " Broder Otthe Grib Prior til St. Michels Kirke, med Prior, Jacob Gieds Samtøffe, og Knuds Brøders, forordnet en Skole for Børn 15 Aar gamle. Til Vidnesbyrd haver medforseglet, Jacob Abbed i Holme-Kloster, Anders Iversen Ridder, og Johan Mule, Borgemeester i Odense. " Da nu bemelte Borgemeester Hans Mule just levede 1447, som kan sees af de Mulers Genealogiske Tabel, anført ved Hofmans Foundationer Tom. I. pag. 262, saa bliver vel dette Aarstall det retteste. Ligesom og St. Hr. Etatsraad Gram anfører det til det 15 Secul. Vid. Orat. de Orig. & Statu rei Litt. in D. Dänische Biblioth. Tom. 7. p. 510.

paa de Vilkaar ikke at antage nogen Discipel, som var over sine 15 Aar (a); Saa bliver derved klarligen at forstaa ingen anden Skole, end det Slags, som holdtes i Klosterne. Ligeledes, naar Friderici 2di Gave Brev til Narhuus Skole af dat. 5 Maj. 1560, melder om Skolen i Em-Kloster, som da var forstyrret og ødelagt (b); Saa har vi atter et tydeligt Spor af en Munk-Skole. Fremdeles, naar Hvitfeld (c) fortæller om den artige Skermysel, at " da Bisp Rudol-
" phus i Ribe vilde gjøre Vincentium sin Capellan til Ca-
" nit, bleve Brøderne ueens i Capitelet, og sloge hverandre
" grummelig med Næver, " (Tantæne animis cælestibus iræ!) " Og Bispens Dverkiortel blev sonderrevet, og Me-
" ster Bonifacius Scholasticus og Canik blev ilde slaget. " Saa bliver vel denne Mester Bonifacius, den af Canikernes Collegio, som hos dem holdt Skole. Imidlertid er det en klar og afgiort Sag, at der, endog i de saa kaldede Catholske Tider, vare særdeles Skoler oprettede over alt i Landet. Jeg vil allene anføre nogle faa.

§. 6.

Dg maa jeg da først melde om Skolen i Lund i Skaane. Lund Skole.
Jeg regner den iblant de Danske, saasom Skaane paa de
Tider, og nogle 100 Aar efter, var under den Danske Kro-
ne. Dg jeg indrømmer den den første Plads, saasom den
baade

(a) Priorens Oslo Gripps Forslygt herom lyder blandt andet saaledes: hos Pontopp. l. c. Ut Scholares in nostris Scolis ætatem seu ætatis annum ultra annum quindecimum habentes, non recipiamus vel recipi faciantur. Altsaa bliver en liden Zeil hos Hr. Albert Thura at corrigere, naar han in Idea Hist. Lit. Dan. p. 53. saaledes melder: Scholam Otthinianam Antioxiem reddidit postea Ottho Gribius, Prior Ecclesiæ S. Michaelis, sed ea lege, ut nemo heic alendus, nisi 15 jam annos Supergressus. Thi de Vilkaar, hvorpaa han fik Tilladelse at indrette Skole i S. Michels Kloster, var ikke, at ingen Discipel maatte antages uden han var over 15 Aar, men tværtimod, ingen som var over 15 Aar, som ansatte Docment klarlig viser. Aaledningen til denne liden Yrting har vel været foranførte Hvitfelds Ord, som melder om en Skole for Børn 15 Aar gamle.

(b) At dette Gave-Brev igjen er kommet for Lost. derfor har vi den Lærde Hr. Justitseraad Hofman at takke. Vid. Hofm. Foundationer Tom. 2. p. 83.

(c) Vid. Hvitf. Bisse Krønike p. 19.

baade var ved Erke-Bispens Sæde, og noget nær er den ældste i Landet: Thi naar Hvitfeld (a) vidner, at Erke-Biskop Eschild, som sad i Lund midt i det 12 Seculo, " foregæde Skolens Rente, som forhen var allene 2 Mark, af sit Biskops Kammer, desforuden med 6 Mark, at alle skulle have sin Tilgang, og at intet maatte nu ydermere kræves af de Fattige og Fremmede. " Saa maa man deraf slutte, at der endog for hans Tiid har været Skole i Lund. Hvilken Skole Erke-Bisp Jacob Erlandsen siden rigeligere doterede, i det " Han gav alt sit Gods vorendes og urørendes i Hovedstrup, Dagstrup, Særsløv og Nørre Hvidinge, item en Mølle udi Treje til evig Tiid at eye og nyde, at nogle fattige Skole-Børn, om hvilke var god Forhaabning, skulle deraf have deres Underholdning. Dog forbeholdt han sig, og Erke-Bisperne, hans Efterkommere, samme Gods at raade over. Nogle Aar derefter blev forordnet et vist Tal paa Skole-Børn; Thi det var stadfæst, at 12 Skole-Børn skulle have deres Opford af samme Gods, hvortil blev lagt mere Gods &c. " (b). Dg finder jeg at denne Skole, ved Reformations Tiiden, blandt andre i sær haver været i Anseelse, under den Lærde og for hans Kyndighed udi det Grædske Sprog, berømmelige Rector, Magister Bente, hvilket loffede den store Hemmingius til at forlade Roeskilde Skole, og paa 3 Aars Tiid at give sig under hans Information, da det ellers paa de Tiider var vart her i Landet, at nogen vidste af Grædske at sige (c).

S. 7.

Roeskilde
Skole.

Roeskilde Skole er derneft uden Tvivl en af de ældste i Landet. Den skal allerede være stiftet af Biskop Jacob Erlandsen Aar 1251, da han lod Due-Broedre Kloster, som laa uden for Byen, forflytte ind i Byen, og foregedede det med en
deel

(a) Biske Kr. p. 53.

(b) ibid. p. 59.

(c) Vinding. Acad. Hafn. p. 74.

deel Landgods, Mølle og Tiender, med de Vilkaar, at der-
af skulle underholdes 12 Fattige, flere end hidindtil, og stiftes
en Skole for 12 fattige Børn, som der skulle lære Gramma-
ticam og Musicam, og nyde fri Kost (a). Siden haver Bi-
skop Peder Jernkæg Aar 1400 forbedret Rectoris Løn med
Helsinge Tiende, og 1405 tillagt ham en Residence paa St.
Lucii Kirkegaard (b). Og Aar 1416 givet til Skole-Bør-
nene i Choret 4 Brot, og andre fattige Skole-Børn ligesaa
meget (c). Ved Reformationens Tiden var denne Skole i
Ansæelse ved de tvende Navnkundige Lærere Rasmus Simon-
sen (d) og Niels Black (e), som efterlode sig blant andre de
tvende berømmelige Disciple, Christen Pederfen Cannik i
Lund, og den store Niels Hemmingsen.

§. 8.

Foruden den Munkes-Skole i Odense, som forhen er om-
meldt (f), havde Biskop Johannes II. A. 1271, efter Cor-
nel. Hamsforts Bidnesbyrd, alt forhen stiftet den første or-
dentlige Skole sammested (g). Efter ham oprettede Biskop
Gisico Aar 1287, udi Kong Eric Menveds Tiid nok en anden,
og satte Niels Tripp til Rector (h). Bisp Peder Pagh, som
døde 1339, lagde St. Nicolai Kirke i Storsløf til Rectors Løn,
hvilken Donation Bisp Niels Jonæsen i Aaret 1349 confirme-
rede, og derpaa forbed Lærerne at fordre nogen Deel, af hvad
de fattige Skole-Børn sammentiggede (i). Jeg kan derfor
ikke

Odense
Skole.

(a) Pontop. Annal. Tom. I. p. 672.

(b) Thur. Id. Hist. Lit. p. 34. conf. Pontop. Annal. Tom. 2. p. 261 & 504.

(c) Danske Magaz. Tom. 5. p. 73.

(d) Ibid. Tom. I. p. 38.

(e) Vinding. Acad. Hafn. p. 75.

(f) §. 5.

(g) Hamsf. Ser. Episc. Orth. ubi Dänische Biblioth. Tom. 9. p. 398. Ludum litterarium
Otoniæ pueri liberali bonarum artium doctrina instituendis aperuit, rogatu Hennichi-
ni Pricis Canutiorum.

(h) J. Aagaard Historica Descript. Othinæ p. 31.

(i) Corn. Hamsf. Ser. Episc. Orth. i Dänische Biblioth. Tom. 9. p. 420. conf. Pontop. An-
nal. Tom. 2. p. 175 & 176.

ikke vide, paa hvad Grund Hr. Albert Thura (a) gjør Dronning Magrethe, som først kom til Regieringen 1387, til Stiftere af Odense Skole, med mindre han dertil maa have taget Anledning af disse Hvitfelds Ord (b): " Og skal man vide, " at Hamborg Bierg af Dronning Magrethe og Kong Eric " af Pommeren er lagt til Dthense Provstie og dermed incorporeret, at 12 Personer deraf skulle holdes, som skulle " svinge for hendes og deres Forældres deres Sieler, udi vor " Frue Kirke dagligen, hvormed Provsten skulle have et " Indseende, og var bygt til de 12 Dreng (Pogor kaldet " man dem fordum) et lidet Steenhuus, som staaer paa Kirke- " gaarden, og kaldes endnu Poge-Skolen. " Endskiøndt Hvitfeld her melder allene om et Tillæg eller Legatum, til den allerede forhen oprettede Skole. Desforuden finde vi, at Biskop Navne Jensen, som forestod Odense Stift fra 1421 til 1440, stiftede endnu en anden Skole i Odense, som Corn. Hamsfort vidner (c). Odense Skole florerede udi Reformationens Tiden under de tvende berømmelige Rectoribus, Doct. Peder Palladio og Mag. Frans Berg (d), som begge siden bleve Biskoper, den første i Kiøbenhavn, og den anden i Opslo, paa hvilken Tid Mester Hans Tausen, siden Biskop i Ribe (e) og Mester Niels Palladius, siden Biskop i Lund (f) freqventerede denne Skole.

§. 9.

Riber Skole. Riber Skole, endskiøndt den ikke, som Thura mener, (g), er den ældste, saa er den dog med de ældste her i Landet:
Thi

(a) Id. Hist. Lit. Dan. p. 53.

(b) Tom. 2. p. 1086. Laur. Luja, eller hvo der er Autor til det MSt., som Aagaard in Hist. Deser. Othin. p. 31. citerer, gjør Bisp Gifco til første Stiftere af Odense Skole; Men efter anførte Hamsforts Vidnesbyrd, har der og for hans Tid været Skole i Odense, stiftet af Bisp Joh. 2.

(c) Ser. Episc. Orth. i Dänische Bibl. Tom. 9. p. 435.

(d) Danske Magaz. T. I. p. 26. Disse tvende Rectorer, findes hverken anførte af Naur in Orat. Valedict. eller Thura in Id. Hist. Lit.

(e) Paul Røns Biograph. Taufani p. 2.

(f) Dänische Magaz. I. c.

(g) Id. Hist. Lit. Dan. p. 63.

Thi foruden den Cannike Skole, som forhen (a) er omtalt, anordnede Bisp Turo (b) Aar 1278, at 100 fattige Disciple af Ribes Stift, og alle, saa vel fattige som rige, af Darum Sogn skulle uden nogen Betalning nu undervises i Ribes Skole (c). Utsaa maa Ribes Skole have været temmelig talrig paa Disciple, endog for Bisp Christians Tid, som des Marsag kan ikke, efter Thuras og andres (d) Mening, ansees for denne Skoles første Stiftere: Thi Skolen var allerede for hans Tid sunderet, endskiøndt han i Aaret 1298 forbedrede den med et anseeligt Tillsæg, hvorom Hvitfeld (e) melder saaledes: " Efterdi han (3: Bisp Christian) var en

" synderlig Lærd Mand, og befandt, at Skolerne er en Be-

" gyndelse til den Christne Kirkes Dybert og Fremgang; Da

" haver han i Begyndelsen stiftet en Trivial Skole i Ribe,

" og gav til Skole-Børns Nytte og Hielp et Steenhuus, som

" heed Puge-Gaard, som var vidt begreben, og andre Hu-

" se. Dernest lagde han saa meget Guds dertil, af Lands-

" bye Eyendom med Tiende af Henne Sogn og af den Lands-

" bye Lustrup, at det paa den Tid beløb 24 Læster Korn,

" foruden Smør, Sviin og Penninge, af hvilken Indkomst

" der blev aarligen tiue fattige Skole-Børn forsoegede til Fo-

" de, som vare tagne af Ribes Stift, og ikke fra nogen an-

Ny 2

" den

(a) S. 5.

(b) Dette er den samme, som hos Hvitfeld ubi Bispes Krøn. p. 24. og Pontop. Annal. Eccl. Dan. Tom. I. p. 585. kaldes Tycho, paa Dansk Tyge. Vid. Hvitf. Tom. I. p. 288 & 291. Ligesom den XI. Bisp i Aarhus af bemelte Hvitfeld i B. K. p. 100., baade kaldes Tyge og Tuo, og en anden Bisp i Ribe, som hos Crantzium Chron. Lib. 5. cap. XIII kaldes Toko, kaldes hos Saxonem Lib. XIII. p. 242. Thoro, hos Hvitfeld i B. K. p. 17. med begge Navnene, baade Thord og Toko. Hvoraf man ser, at Thoro eller Thord, Tycho eller Tyge, Toko, Turo og Tuo, har været anset i de Læder, som et og det samme Navn; Saa jeg ikke ser, hvorfor man med Sperling in Not. ad Testam. Absalon. p. 38. skulle giøre Tycho og Tycho 3: Lofke og Tyge til 2 diverse Navne. I det mindste anseer Ol. Worm in Monument. Dan. Lib. 4. p. 256. den for et og det samme. Inidertid er denne Skole Stiftelse en mærkbarlig Omstændighed, som kan tiene til at supplere denne Bispes Historie; Thi da man ellers haver ifkun liden Efterretning om ham; Maa denne præsielige Stiftelse til hans vel fortiente Berømmelse ikke forglemmes.

(c) Stiftelsen er at læse hos Terpag. Rip. Cimbr. p. 494.

(d) Thur. Id. Hist. Lit. p. 63.

(e) Bisp. Krøn. p. 24.

” den Sted, hvilke Skole-Børn havde fri Huus og Kammer
 ” i fornevnte Huus. ” Foundationen for denne Stiftelse findes hos Hvitfeld baade paa Latin (a) og Dansk (b).

S. IO.

Aarhuus
 Skole.

Naar Aarhuus Skole først er stiftet; derom haves ingen tilforladelig Efterretning; Men at der har været Skole her i Byen i det 14 Seculo, er klart deraf, at Mag. Johannes, Cantor Aarhusiensis, som levede paa den Tid, berømmes af, at han flittig visiterede Skolerne, og examinerede Ungdommen (c). Man kan ellers med Visshed slutte, at den har været til, i fuld Stand alt for Aar 1470: Thi i Doctor Morten Borups Vita (d), som er den første Rector her ved Skolen man ved at Navngive, fortælles, at han i sit 25 Aar løb fra sit Bonde Arbejde ved Schanderborg, og tiggede sig Plads i Aarhuus Skole. Naar man nu confererer, hvad Johannes Petrus, in Catalog. MSt. Episcop. Arhusi. (e) om hans Døds Aar saaledes anføres: Anno MDXXVI (a) obiit

(a) Tom. I. p. 311.

(b) Bisp. Kron. l. c. Hvitfeld siger vel paa begge Steder, at han funderede eller stiftede en Skole; Men Gave-Brevet melder ey om nogen ny Skoles Stiftelse; Men allene om en Donation til 20 Disciple.

(c) Dänische Biblioth. Tom. 7. p. 500.

(d) Af Cal. Hr. Etatsraad Peter Fogh til Nyongaard, min særdeles Belynder, er mig foræret et MSt. paa Latin, skrevet med hans egen Haand under følgende Titul: Vita Martini Borupii ex Claudii Lyfchandri de nato & renato Christiano 4to Historia MSta in Bibliotheca Wilh. Wormii. Siden samme ikke er meget vidtløftigt, og giver dog adskillig Oplysning i vor gamle Skole Historie; haaber jeg det holdes mig til gode, at jeg samme til Slutning, som et Anhang, Ord til andet indfører.

(e) Johannes Petrus, som ellers kaldes Mester Hans Pedersen Horsens, var først Rector i Horsens, siden i Aarhuus i 9 Aar, og tillige Præst til Nabye og Hasle, og Provst i Hasle Herred, omfird Lector Theologiae i 15 Aar, i hvilket Embede han døde d. 13. Jul. 1617. i hans Alders 72 Aar. Han ligger begravet i Aarhuus Dom Kirke, og sandtes fordem denne Inscription paa hans Grav, som jeg her vil anføre, da den ikke findes i de trykte Samlinger: Reverendus Vir, Mag. Johannes Petrejus Horsnensis, Ecclesiae hujus Canonicus, & Provinciae Haslöff Præpositus, cum Rectorem Scholæ nostræ Aarhusiensis in 9 annis egisset, & Pastor Ecclesiarum Aabye & Haslöff esset, ad Professionem, in hac Ecclesia, Theologicam vocatus est, cui officio diligenter 15 annos præfuit, in conjugio vixit Annos 35. suscipiens ex una Uxore filios 7, & filias 5, obdormivit in Christo d. 13. Jul. Anno 1617. Æt. 72. Han har skrevet Catalogum Episcoporum Aarhusiens. ab anno

(a) obiit Doctor Martinus Borup, Arhusiensis Ecclesiae Cantor, in Professo corporis Christi, cui successit in Prælatu Georgius Samsing (b). Og tillige observerer af bemelte hans Vita, at han var omtrent 80 Aar gammel, da han døde; Saa følger deraf den Slutning, at det maa have været hen ved Aar 1470, at han gav sig i Skole i Aarhus, over hvilken han siden selv, ndi sit 45 Aar, det er An. 1491

U 3 (a) blev

948 ad annum 1584. hvilket MSt. fandtes i Resenii Bibliothecae, Vid. Catalog. Ej. p. 129. n. 12. conf. Paulsons Catalog. Pastor. Arhus. p. 19. Resen. Biblioth. Ind. 3. og Thura Hist. Lit. p. 75.

(a) Ubi Annal. Eccles. Dan. Tom. 2. p. 728. henføres hans Dødsaar til No. 1504. Men at han har levet længe efter den Tid, kan iblandt andet sluttes deraf: Cancellen Johan Friis, som udi nyansførte Borupii Vita regnes iblandt hans Disciple, var fød 1494. Vid. Hofmans Portraits Historiques Tom. I. p. 17. og Vinding Acad. Hafn. p. 445. Samme Johan Friis gif først i Odense Skole, som Jacob Jacobsen i Dedicationen til sin Jøde Kronike vidner med disse Ord: "Sal. Hr. Johan Friises Forældre haver af første Ungdom holdt ham" nem først her i denne (i Odense) Skole, og siden sendt herfra over til Aarhus til Doct. Mort. Borup." conf. Vinding. l. c. Altsaa skulle i saa Maade Hr. Johan Friis neppe været 9 Aar, da han efter foregaaende Information, var bleven sendt til Doct. Mort. Borup; hvilket vel ikke er troligt. Ligeledes har det sig med en af hans andre Disciple, sc. Mester Hans Taufan, som var fød samme Aar, som Cancellen Friis, Vid. Danske Biblioth. Tom. I. p. 2. og Röns Biograph. Tauf. p. 2. han blev og forflyttet fra Odense til Aarhus Skole under Doct. Mort. Borup. Vid. Röns Thef. I. Biogr. Tauf. præmiss., hvorved i Henseende til Aarene vilde møde den samme Vanskelighed. Den 3die af hans Disciple nemlig Mester Jörg. Sadolin var endnu 5 Aar yngre, fød 1499, og altsaa kunde ikke have været over 5 Aar, da hans Rector Doct. Mort. Borup døde, i fuld hans Dødsaar skulle regnes til 1504. (Det er ellers en Fejl i Afskriften af bemeldte Jörgen Sadolins Gravskrift, naar hans Dødsaar in Mar. Dan. Tom. I. p. 225. anføres at være 1588; Thi Tidsregningen viser, at han maa være død 1559, som Hvitfeld rettelig observerer, Bisp. Kron. p. 44. Estersom hans Eftermand i Embedet, Mester Niels Jespersen allerede var død 1587.) Et eneste Brev vil jeg endnu legge til, hvoraf klarlig kan ses, at Doct. Mort. Borup maa have levet længer, end til 1504. Hans ansførte Brevnets Beskrivelse melder, at han var omtrent 80 Aar, da han døde; Altsaa skulle han efter den Regning være fød omtrent No. 1424. Bemelte hans Vita forklarer ydermere, at han fra Skolen drog til Kiøbenhavns Universitet, og nogle Aar derefter sammesteds erholdt Magister Graden, da han var hen imod 40 Aar, anno circiter 1464. Men nu er det en bekendt Sag, at Kiøbenhavns Universitet først blev stiftet No. 1479. Følgelig holder jeg mig til det ansførte Petri Aarstal 1526., som det der bekvemmeligst kommer overens med Tidsregningen. Og derefter gjør jeg, i Collation med hans Vita den Regning, at han var fød 1446., kom i Skole 1470., blev Magister ved Kiøbenhavns Universitet 1486. og Rector i Aarhus 1491. r.

(b) P. Röns Thef. IV. Præmiss. Biograph. Taufan.

(a) blev Rector, og efterlod sig mange vel oplærte Disciple, som siden bleve store og anseelige Mænd. Hvoriblant var Torkild Abildgaard, af bekiendt gammel Adels Familie, Johan Friis Rigets Cancellar, Johannes eller Janus Synningius og Petrus Paulinus, som begge bleve Professorer ved Universitetet (b), Nicolaus Molsingius, Simon Christianus, Jörgen Jensen Sadolin Biskop i Sphn, Hans Tausen Biskop i Ribe, og Jacob Skønning Biskop i Viborg. Saa at P. Rön (c) deraf med Foye maa drage den Slutning: Exinde concludere licet, è quo fonte Viri docti tempore Reformationis suam hausierint eruditionem. Ham gives ellers den Berømmelse, at han var en fortreffelig Humanist i sin Tid (d). Og i de Dage var navnkundig over alt Riget for sin Lærdom og Flittighed, som han anvendte paa Ungdommen med stor Frugt at opdrage (e). Samt, at han var Celebris per universum Regnum formandæ juventutis Magister (f). Denne hans saa almindelige Berømmelse forvoldte, at saa vel Adels Børn, som andre, der havde Lust til at lære noget retskaffen, forlode andre ellers anseelige Skoler i Riget, og søgte til Doct. Morten Borup i Marhuus. Saa at ingen Skole i hele Landet var i større Lustre end denne, saa længe han levede, og var Rector.

S. II.

(a) Udi Marm. Dan. Tom. 2. p. 118. berettes, at han først skulde være blevet Rector circa Annum 1504. Annos natus 45. Men af anførte kan man gjøre sin Regning, at det maa være skeet længe før den Tid. Thi 1504 var han, efter anførte Beregning, allerede 58 Aar. Jeg slutter ellers, at Thura in Id. Hist. Lit. Dan. p. 71. har givet Anledning til, at dette Aars Tal er blevet anseet, deels som hans Dødsaar, og deels paa dette Sted, for det Aar, han er kommen til Embedet. Dog Thurahs Ord ere allene disse. Paulo Ante tempus Reformationis circa Annum 1504. habuit hæc Schola Rectorem celeberrimum Doct. Martinum Borupium. Han er ellers Autor til det Vers om Dannemarks Klostreder, som anføres af Peder Syv i hans Kiempe Biser p. 414. Lidet videre om ham kan sees hos de udi Hofmans Samling af Foundationer Tom. 2. p. 80. anførte Autors.

(b) Vind. Acad. Hafn. p. 68 & 70.

(c) Thef. IV. Biograph. Tauf. præmis.

(d) Pontop. Annal. Tom. 2. p. 728.

(e) Jacob Jacobsens Dedicat. til Jøde Krøniken.

(f) Vind. Ac. Haf. p. 445.

Den første man læser om, der i Viborg har anvendt sin Gliid paa Ungdommens Underviisning, var den gode Sr. Kiold, som siden blev Biskop der paa Stedet (a) og døde 1151. Om hans Skole Embede melder hans Legende saaledes (b): Primum Magister puerorum constitutus, pueros commendabiliter instruxit, & preciosa volumina conscripsit, attendens enim Apostolum dicentem, qvi non laborat, non manducat, ociosus neqvaqvam panem comedere voluit, sed miranda præditus gratia duo simul opera quotidie implevit, Pueros docuit, & à scribendo interea manum non retraxit. Men denne Skole, som han holdt, bliver billigen at regne blandt det Slags, som Cannikerne, hvoriblandt han den Tid selv var en, vare forbundne at holde. Imidlertid havde dog Viborg for Reformationen sin egen ordentlige Skole, hvis Bygning skal have været bekostet af den sidste Catholske Bisp sammesteds, Jörgen Friis, og ziret med hans Baaben (c). Men da den ved Tidens Længde var bleven forfaldet, er den i Aaret 1741 bleven solgt, hvorimod en anden ny Bygning til Skole er i vente (d). Jeg finder ellers, at den ved Reformations Tiden har været forsynet med høyfor- nemme anseelige Lærere, en efter anden, nemlig Mester Jörgen Jensen Sadolin (e), Mester Frans Berg (f), og Ja- cob

Viborg
Skole.

(a) Hvitfeldt Bisp. Krøn. p. 102.

(b) Annal. Eccles. D. Tom. I. p. 472.

(c) Thur. Id. Hist. Lit. p. 77.

(d) Hofm. Fund. Tom. 3. p. 310.

(e) Danske Magaz. Tom. 2. p. 67. Röns Biograph. Tauf. p. 15.

(f) Danske Magaz. Tom. I. p. 26. At M. Frans Berg siden er bleven forfattet til Ribe, sees sammesteds; Men da de Herrer Antvros til denne meget nyttige og suukke Samling ubi deres Not. litr. I. anfører, som noget ubekendt, hvad hans Kald har været i Ribe, kunde ved denne Anledning mærkes, at han har været Sogne Præst til Dom-Kirken: vor Frue Kirke sammesteds, som kan sees i Dänische Biblioth. Tom. I. p. 161.

cob Skiønning (a), af hvilke den første siden blev Biskop i Odense, den anden i Dpslo, og den tredie i Viborg (b).

§. 12.

Kiøbenhavn's
Skole.

Kiøbenhavn's Skole er vel ikke en af de ældste, saasom Staden selv ikke er saa gammel, som nogen af de andre forhen anførte; Dog bliver det en klar Sag, at den har haft sin ordentlige Skole endog for Reformationen. Thura melder intet derom (c): Men udi Hr. Procanceller Pontoppidans Annal. (d) meldes, at Frue Ingeborg, Fyrstinde af Halland, skulle Aar 1341 have skienket Dombherrerne i Kiøbenhavn, Nsminderød Kirke til deres Skole-Væsens Beste. Og Arild Hvitfeld fortæller i Christiani 2di Historie (e), at udi det Aar 1519 lod Kong Christen forvise af Kiøbenhavn alle Skole-Personer, som gif omkring i Byen at bede om Almisse. Hvoraf man maa slutte, der paa de Tider har været en Talrig Skole i sær paa fattige Disciple. Johannes Svaningius Senior, som var fød omtrent 1503, beretter om sig selv, at han udi sin Barndom havde frequenteret Kiøbenhavn's Skole, under Rector, M. Christen Torchildsen Morsing, som siden blev Professor ved Universitetet (f). Og udi Marmor. Dan. (g) finder jeg følgende Epitaphium i Roeskilde Dom-Kirke: Olaus Ottonius Haffnensis & Roeskildensis viginti quatuor annis Ludimagister, hinc octodecim annis Cantor Roeskildensis, obiit 1575 Ætat 81. Heraf sees da, at denne Olaus Ottonius har været Rector i Kiøbenhavn's og Roeskilde

- (a) M. Wöldickes Apolog. concionat. Hafn. p. 244. & Röns Thef. XI. Biogr. Tauf. Pramif.
 (b) Her har vi da 3 Rectores, ved Viborg Skole, hvormed den af Hr. Albert Thura in Id. Hist. Lit. Dan. p. 78. anførte Optegnelse kan suppleres, hvortil kan og legges den fjerde, nemlig Dn. Remboltus, som succederede Ole Jacobsen Schytte, Vid. Vinding. Acad. Hafn. p. 124.
 (c) Id. Hist. Lit. Dan. p. 28. & 29.
 (d) Tom. 2. p. 158.
 (e) Tom. 2. p. 1158.
 (f) Möller. Cimbr. Litter. Tom. 2. p. 875.
 (g) Tom. I. p. 26.

Roeskilde Skoler. Naar man nu, efter de i Inscriptionen givne Aarstal, gjør Beregning; Saa har han allerede været Rector 1533. Bliiver da Spørsmaal, enten han først har været Rector i Kiøbenhavns Skole, og derfra er forflyttet til Roeskilde eller tvært imod, først i Roeskilde og siden i Kiøbenhavn? Jeg mener det første er det rimeligste: Thi siden Hafniensis sættes først i Inscriptionen, saa har det og ventelig været det første Embede i Ordenen, han har betient. Siden Roeskilde paa de Tiider var Bispe-Sædet, er det troeligt, at det kunde være en Forfremmelse, fra Kiøbenhavns Skole at befordres til Roeskilde. Men fornemmelig naar man gjør rigtig Regning efter anførte Inscription, da sees deraf, han døde 1575, efter at han i 18 Aar havde været Cantor i Roeskilde, altsaa var han bleven Cantor Aar 1557. Og naar han da forhen skulde have været Rector i 24 Aar, d: fra 1533 til 1557, saa maatte han endelig først have været Rector i Kiøbenhavn; Thi jeg finder allerede, at der 1546 sammesteds har været en anden Rector, navnlig M. Jonas Andreae (a), altsaa kunde han ikke have været Rector i Kiøbenhavn til 1557, som ellers maatte følge af Inscriptionens Indhold, i fald han der sidst skulde været Rector, og naar han ikke var sidst der, saa maa han være kommet til Kiøbenhavns Skole Aar 1533. hvor han da har forestaaet Skolen just i Reformations Tiden. Hermed kommer og allerbest overeens, hvad man finder om Mogens Madson, Bisp i Lund, at han i sit Alders II Aar, d: 1538 skulde være sat i Kiøbenhavns Skole under bemelte Rector (b).

Heraf

- (a) Thura l. c. Og er her da 2 Rectores, Christianus Morsingius og Olaus Ottonius, som kan legges til udi den sammesteds anførte Optegnelse.
- (b) Vid. Pontop. Annal. Tom. 3. p. 115. hvor han kaldes M. Ole Osten. Jeg meener det maa være en liden Skrivers fejl i Steden for Osten. Og haaber det ikke lægges mig til Last, at jeg her og andensteds anmærker saadanne smaa παραρρέματα hos en eller anden stor Mand, hvis anselige Meriter jeg for resten, saa høyt som nogen anden, venererer.

Nalborg
Skole.

Heraf seer man da, at der udi alle Stifternes Hoved-Stæder, over heele Danmark, haver for Reformationen været oprettede de endnu varende ordentlige Skoler. Jeg undtager allene Nalborg; Thi siden den ikke var et Biskops Sæde, førend udi Christiani 3tii Tiid (a), saa er ikke at undre, at man ey heller for Reformationen finder noget Spor til Skole sammested. Dog er den visselig ældre, end som Thura debiterer (b): Thi efter hans Beretning skulle den først være stiftet af Christiano 3tio No. 1553. da Bispestædet der blev henflottet, hvilket ikke rimer sig med hvad man ellers læser (c), at der allerede 11 Aar tilforn, nemlig 1542, skulde være henlagt alle Vicariater og Talent-Gilder med deres Gods til Nalborg Skole og dens Lærere. Naar jeg nu haver anført disse Stifternes Hoved-Skoler, maa ingen tænke, at det dermed paa de Tider var giort, og at de mindre Stæder ikke ligesaa vel har haft deres Skoler, skiondt de fleeste af dem ikke ere saa bekiendte Nicolai Hemmingii Vita pæger paa 4 saadanne Skoler, som han alle havde frequenteret, førend han kom til Koeskilde, nemlig Nysted og Naakov i Laaland, Nykiøbing paa Falster, og Nestved i Sjælland (d).

Flere Skoler
i en Bye.

Hele Landet var da opfyldt med Skoler, som Tiid efter anden vare oprettede. Det var ikke nok, at der var een Skole i en Bye; Men somme stæder havde, foruden deres mange Kloster-Skoler, vel 2, 3 og flere. Saaledes er forhen observeret (e), at udi Ddense var, foruden Skolen i St. Michels Kloster, nok en anden, som blev stiftet af Biskop Johan-

(a) Albr. Thur. Ser. Episcop. Alburgens. p. 18 & 19. er altsaa urigtigt hvad Jens Lauridsen Wolf Encom. Reg. Dan. p. 72 & 73. foregiver, at sligt først skulde være skeed i Friderici 2di Tiid.

(b) Id. Hist. Lit. p. 80.

(c) Annal. Eccles. Dan. Tom. III. p. 274.

(d) Vind. Ac. Haf. p. 74.

(e) §. 8.

Johannes den 2den, endnu den tredie stiftet af Bisp Gifco, og endelig den fjerde, som Bisp Navne Jensen omfider lod oprette, og dertimod affskaffede de andre, som Cornel. Hamsfort skriver (a). Udi Bisp Absalons Testamente meldes om 3 Magistris: Skolemestere eller Rectoribus, nemlig Mag. Johannes, Mag. Waltherus og Mag. Hugo, hvilke alle 3, Sperling (b) meener, skulde paa een Tid have forestaaet een og den samme Lunde-Skole, saa at, naar den ene var borte, forsynede den anden Skole Embedet: Men jeg er af de Tanker, man fensede vel ikke meget, om man deraf drog den Slutning, at de hver for sig har holdt sin Skole, og altsaa paa den Tid har været 3 Skoler i Lund, og ikke 3 Skolemestere i samme Skole. Hvilket end ydermere kommer overeens med Christiani ziii Kirke Ordinants (c), hvor det heder: " Udi hvilken Bye flere Latine Skoler har været hertil, der skal man nu gjøre een af, og de andre skulde aflegges. "

§. 15.

Nok finder vi, foruden disse hidindtil ommeldte authorederede offentlige Skoler, endnu et andet Slags, som kaldtes

Page-
Skoler.

Page-Skoler (d), det er, saadanne private Skoler, som en

33 2

og

(a) Vid. Dänische Biblioth. Tom. 9. p. 435. Scholam pro pueris instituendis unam, cæteris abrogatis, instituit. Saaledes lyder Ordene paa anførte Sted. Men udi Danske Magaz. Tom. 3. p. 267. Scholam pro pueris instituendis, neqve cæteris abrogatis, instituit. Saa at Meningen skulde blive tvært imod: Han stiftede en ny Skole, uden at affkaffe de andre. Hvilket af Dølene, der er rettest, overlades til andre at skionne. Nok er det, i hvor-dan man end læser det, saa er det Bevist nok, at der har været flere Skoler i Odense. Der-som det nu havde sig saaledes, som J. Aagaard in Hist. Desc. Civit. Othin. p. 31. beretter, at hos Hvitfeld i Bisp. Kron. p. 40. kunde læses om Bisp Peder Pagh, quod Scholam fundaverit Othinæ; Saa maatte man endaa regne den 5te Skole i Odense: Men Hvitfeld taler ikke et Ord derom; Men allene, at Bisp " Niels Jonæsen lagde mere Rente til Odense " Skole, end som hans Formand Peder havde stiftet. " Der er da stor Forskiel imellem at stifte en Skole, og stifte et Legatum til en Skole.

(b) Not. ad. Fests. Absal. p. 131 og 138.

(c) Fol. 66. Edit. 1640.

(d) Hvoraf det Ord Page-Skole har sin Oprindelse, synes Hvitfeld at give tilkiende Tom. 2. p. 1086. hvor han melder, " at i Odense var bygt til 12 Dreng (Hoger kaldte man dem for-dum) et lidet Steenhuus, staaer paa Kirkegaarden, kaldes endaa Page Skolen. " confir.

og anden uberettiget paa egen Haand holdte for visse Børn allene, og at disse allerede har gaaet i Svang for Reformationens Tiden, det lærer vi af Christiani 3tii Kirke-Ordinants (a), hvor der befales, " At udi hver Kiøbsted skal alleneſte " være een Skole, og alle hine andre Puge-Skoler, som her " og der holdes, skulle aflegges. " Hvilket Forbud siden er indført udi Sal. og Høyløvlig Ihu-kommelse Christiani Vti Danske Lov (b). Her har da ingenlunde været Mangel paa Skoler, om deres Indretning ikkun havde været saaledes i Hensende til Underviisningen og Disciplinen, at deraf kunde have fulgt nogen retskaffen Nytte til Publicum. Men jeg kan tro Tidernes Omstændigheder være da ikke anderledes, og er det paa de Tider ey heller gaaet meget bedre i andre Lande. Vi vil da nu faae at see, hvad Beskaffenhed det havde med Skolerne og Skole-Væsenet.

§. 16.

Flere Lectier
i hver Skole.

Naar Skolerne først ere blevne inddeelte i visse Lectier, eller Classer, og med flere Lærere forsynede, er ikke let at sige, saa meget kan man slutte, at saa snart Disciplernes Tal formeredes, maatte der nødvendig være skeed en inddeeling iblant dem, efter enhvers Profect og giorte Fremgang, hvilket er just Grunden til de siden afdeelte adskillige Classer, som med sine Lærere ere blevne forsynede, hvoriblandt dem, der, som Rector forestod Skolen, blev kaldet Magister (c),
Ludi-

Terpag. Rip. Cimbr. p. 465. & 466. Siden da disse Skoler i sær har været for de mindste Børn og smaa Drenges Puge, har de ventelig deraf faaet Navn. De andre Skoler vare vel og for smaa Puge; Men ikke for dem allene, men kunde regne mange gamle Skæggede Karle iblant Disciplernes Tal, som jeg siden faaer Lejlighed at vise.

(a) Fol. 60.

(b) 2 Bog. 18 Cap. 13 Art.

(c) Herved forstaaes ikke saadanne, som vores nu omstunder promoti Magistri Philosophia: Thi længe førend man vidste af den Academiske Magister Grad at sige, bleve Skole-Lærere kaldte Magistri. Magister-Grad kom allerførst i Brug ved Universiteterne i det 13 Seculo, og er Mag. Anders Friis, som hos Vinding in Acad. Hafn. p. 58. kaldes Magister artium Havniensis, den første, som Glud har fundet, der ved Kiøbenhavn's Universitet er bleven creeret til Magister. Vid. Sev. Glud de gradu Magisterii p. 10 & 13. Endskjønt jeg tæn-

Ludimagister, Ludirector, Scholaster (a), ja vel og Rector; Men paa Dansk: Skolemester. De øvrige Lærere, som vi nu kalder Hørere eller Colleger, fik Navn af Locater (b), eller det almindelige Navn Scholastici, som betegner enhver Skole-Lærer. Ligesom Disciplene kaldtes Degne (c) eller Pøblinge. Men for igien at komme til Inddeelingen i visse Classer, da er vores berømmelige Falster (d) af den Meening, at vore Danske Skoler ikke førend i det 16 Seculo, saaledes skulle være indrettede efter Philippi Melanchthonis Raad. Men at den Indretning alt forhen, og før Melanchthons Tid har været brugelig, det viser Bisp Niels af Odense, hans Brev dateret Odense Anno Dni 1349 hvorudi der anføres Venerabilis Vir Dnus Frater Hennickinus, Rector Scholarum apud St. Canutum Orthoniæ, cæteri que Scholares ibidem. Thi af Contexten seer jeg ikke, at der ved cæteri

333

teri

fer at Doct. Morten Borup, som fik Magister-Graden ved Kiøbenhavns Universitet Aar 1486. vid. Supr. §. 10. not. b., nok kunde disputere Hr. Anders Friis Ancienniteten. Det er ellers en pubfelig Betænkning, som Helvaderus in Calendariographia sacra, plagul. N. gjør sig om denne Grad: " Magister, siger han, kaldtes den Person, som havde forfremmet sig in " Studiis noget mere end 3 Baccalauri, det er den som havde lært Grammaticam, Dialecti- " cam og Rhetoricam, saaledes at han kan proponere, læse, lære og instituere andre derudi. " Disse kaldtes tilforn i gamle Dage Oratores, Rhetores, deres Bestilling var intet andet, " end at de læste for Ungdommen in Capitulis, Scholis & Academiis. Men nu skal en " Magister perfect vide og have studeret de 7 fri Konster, som ere Grammatica, Dialectica, " Rhetorica, Musica, Arithmetica, Geometria og Astronomia; Veed han ikke disse, da " maa man kalde ham M. Jürgen. " Ligesaa foragtelig, som denne Mester Jürgens Titul skal være, ligesaa høytidelig, men tillige selsom, er den Titel, som findes i Kiempe-Biiserne Part. I. p. 81. Edit. 1695. Det var Mester Kong Tidrich &c.

- (a) Med dette selsomme Navn titulerer Bisp Niels af Odense, paa sit Sprog, Rector sammesied, ubi et Privilegium af 1349. Pontop. Annal. T. 2. p. 175.
- (b) At det Navn Locat skal have sin Oprindelse af Latiaen, viser Ordet selv. Primitivum er loco α : jeg bortlejer eller lader mig leje, hinc Locator, α : qui alteri locat operam. Anledningen til Navnet sluttet da at være denne, at da Disciplernes Tal efter Haanden i de anordnede Skoler tog til, og den beskikkede Lærer allene, ikke kunde bestyre Underviisningen og den fornødne Opsigt med dem alle, er der af Begyndelsen levet visse Personer, for herudi at gaa ham til Haande, og de som saaledes har ladet sig leje α : locarunt operam Magistro Scholæ, ere siden deraf kaldte med det Navn Locater.
- (c) Der giordes Forskiel paa Degne og Pøblinge. Pøblinge kaldtes de smaa og nederste; men Degne kaldtes de større og øverste. Anledningen til Navnet, Degne, var denne, at de nest ved Kiøstæderne omlyggende Sogne, vare forbundne at tage deres Degne af Skolens største og beste Disciple. Vid. Terpag. Rip. Cimbr. p. 502.
- (d) Chr. Falst. Idea Hist. Lit. Rom. p. 92.

teri Scholares kan forstaaes andre, end de Medlarere i Skolen, som nu kaldes Collegæ (a). Dette samme stadfæster end ydermere herved følgende Doct. Morten Borups Vita, hvorudi meldes at Doct. Morten Borup, da han var 24 Aar gammel, 3: No. 1470, blev antagen i Aarhus Skole, og fik først sted bag Doren iblant de smaa Pøblinge i den nederste Lectie, samt at han i en forunderlig Hast avancerede igiennem alle Skolens Lectier og kom til Academiet. Christiani 2di Skole Ordinants, som findes indført udi det Danske Magazin (b), befaler og " at der skal være atskillighe Ledzer i " Skolen, og the skulle sidde i thend øffwerste Ledze, som " eere best leerd, og stidhen fremdeles, hver effther som hand " er leerd til. " Dg udi Christiani 3tii gamle Kirke Ordinants (c) sees tydelig, at der endog for den Tiid, og for Reformationen, har været flere Lectier i Skolerne, Ordene lyder saaledes: " At vi nu saa have beskicket Skoler i smaa " Steder, med Skolemester, med en Hører eller 2, dermed " ville vi ikke have i de store Riobsteder aflagt eller forverrede " de Skoler, som noget bedre ere, som NB. pleyer at have " en Skolemester og 4 eller 5 Hørere. "

§. 17.

Disciplernes
Tal i Sko-
lerne.

Som alting tager sin Begyndelse fra det mindre, førend det kan vore til det større; Saa har det og haft sig med Skolerne. Ved Christendommens Begyndelse, da Christne Skoler først bleve stiftede, var Disciplernes Tal ikkun saare lidet. Den allerældste Christelige Skole, som St. Ansgarius lod oprette her i Landene, var allene for 12 Børn (d). Den Skole Bisp Gifco i Odense sunderede, var for 16 (e). Den i Roskilde, som af Bisp Jacob Erlandsen blev oprettet, var for

12,

(a) Brevet in Extensio er at læse i Annal. Eccl. D. Tom. 2. p. 176.

(b) Tom. 6. p. 364.

(c) Fol. 66.

(d) Supr. §. 2.

(e) Pontop. Annal. Tom. I. p. 522. & 738.

12 (a), og saa fremdeles. Men da de Geistliges Indkomster siden alt mere og mere efter Haanden forogedes, de skionne feede Præbender og riige Canonicater Tiid efter anden formeredes, loffede slige forventede Fordeele, saa vel som den gode Magelighed, de Tiders Geistlige vidste at betjene sig af, alt flere og flere til Skolerne: Saa at Disciplernes Tal omfider vorte saa høyt, at en Rector ved Reformationens Tiden i de florerende Skoler, altid var i Stand at fremstille lige saa mange Disciple af sin Skole, som en General kunde tælle Soldater i sit Regiment. Hvor stort Disciplernes Tal maa have været i Riber Skole udi det 13 Seculo, det sees af Bisp Tuers Gave-Brev dateret Dominica Latare 1278., hvor ved Darum Tiende henlægges til Rectoris Løn, paa de Bilskaar, at han og Efterkommere altiid, uden videre Betalning, skulle undervise 100 fattige Disciple af Riber Stift, og alle baade riige og fattige af Darum Sogn (b). Naar man nu iberegner dem, som efter de Tiders Skik, maatte betale deres Skole-Gield, bliver Tallet temmelig anseeligt. Men med allerstørste Forundring har jeg læst, hvad Doct. Peder Palladius om Riber og Koeskilde Skolers Disciplers Tal i sin Tid beretter (c). " Den Tid, siger han, " vi som nu ere Klerche herinde, ginge thil Skole, og vare " smaa Sincer, da maatte vi hen offver paa Skole Loften, " saa mange Pablinge vare der, at det var fuld baade offven " og neden, 700 udi Riber Skole, 900 udi Roschild Sko- " le. " Et Tal, som ingen skulle tro eller tænke, hvis ikke en saa troeværdig Mand om sine egne Tider berettede det. Dog er herved at observere, at en Discipel paa de Tider i Almindelighed gif 3 Gange saa længe i Skole, som nu omstunder: Saa at naar man gjør Regningen saaledes: I en Skole antages nu omstunder aarlig 10 Disciple, hvoraf de 5, som allerede har nydt nogen privat Information, kan dimitteres om

(a) Supr. §. 7.

(b) Terpag. Rip. Cimbr. p. 494.

(c) Dänische Biblioth. Tom. I. p. 173.

om 3 Aar, de andre 5, som ere Incipienter, kan efter en 6 Aars Tid komme til Academiet: Saa bliver efter sliq Regning det ordinaire Tal, man i sliq en Skole kan vente at finde, det ene Aar med det andet, omtrent 45 Disciple. Naar man derimod gjør Regning efter de Tidens Skolegang, at der da i en Skole ligeledes aarlig antoges 10 Discipler, som NB. alle vare Incipienter, og maatte slide en Snees Aar hen i Skolen, saa maatte i saadan en Skole findes 200 Disciple, endskiont ikke flere blev sat i Skole end nu omstunder. Denne Beregning giver da en Slags Oplysning om, hvad der til Deels har kundet forårsage det store Tal af Discipler i forrige Tider frem for nu. Imidlertid maa man falde i Forundring naar man betænker, hvorledes det, iblant saa stor en Mængde, maa have haft sig med Underviisningen og Disciplinen, samt hvad Plads der udfordredes til at rumme saa mange.

§. 18.

Adelige
Disciple

De foranførte herlige Fordeele, og den høye Værdighed, som paa de Tider fulgte med Studeringer, droge ey allene Almuens Børn, men endog den fornemteste Adels Ungdom til at legge sig efter Bogen; Thi enhver kan let tænke, at Adelen ey gierne overlod slige fede Stykker i Middelslandens Hænder allene. Ney, tvertimod, vi finder at de, ved Reformations Tiden, da alting var steget paa det høyeste, havde, saa at sige, for sig og sine saa got som forpagtet de beste Canonicater, Prælaturer, og alle Bispe-Stolene i hele Landet; saa det var rart, at nogen, uden han var af Adels, blev ophøyet til den Bispelige Værdighed. Man behager allene at eftersee Bispernes Catalogum udi det sidste Hundrede Aar, og der over, for Reformationen, og da skal man finde, den allerstørste Deel har været af den beste gamle Danske Adels. ex. gr. Ahlefeld, Bilde, Brochdorff, Daae, Friis, Glob, Gyldenstjerne, Hviid, Jernskjæg, Juul, Kaas, Krabbe, Krigebusk, Krumpen, Kruse, Lange, Lax-

Laxmand, Lykke, Moltinger, Munck, Podebusk, Pogwisk, Ravensberg, Rönnov, Skafwe, Sparre, Stangebierg, Ulfeld, Urne &c. Disse maatte alle, i det mindste nogenlunde, have studeret, og da der ingen anden Bey var at komme til nogen slags Kundskab, saa vidt som paa de Tider var i Brug, end igiennem Klosterne og de offentlige Skoler, saa maatte de og frequentere dem; Thi der var da ikke den Forraad paa Studentere, som i de senere Tider, at enhver kunde faae en privat Informator eller Hofmester til sine Børn at undervise; Thi maatte Lehnsmanden Hr. Knud Rhud tage til takke med en Skole Discipel til sine Børn (a), saa kan man let deraf slutte sig til Resten. Iblandt flige Adelige Disciple er forhen (b) anført tvende, som under D. Morten Borup gik her i Aarhus Skole, nemlig Torkild Abildgaard og Johan Friis, hvoraf den sidste forhen havde frequenteret Odense Skole, og vidner Jörgen Rosenkrants, udi nogle skrevne Optegnelser om hans eget Liv og Levnet (c), at han ey allene selv, men endog mange flere Adels Børn, gik udi Latinsk Skole i Malnøe under den bekiendte Lector Frans Wormorsen. Og hvad Under, at Adelen paa de Tider lod deres Børn søge de publique Skoler blant andre Disciple; naar Kongerne selv foregik dem med Exempel. Det er en bekiendt Sag af Christiani 2di Historie (d), at han i sin Barndom gik i Skole blandt andre Børn, og sinuf maatte gaa i Otte-Sang, og svinge med andre Peblinge. Hvorom Hvitfeld nok maa sige: " Det var en fast ringe Opsødsel for " Herre Børn, og slettere, end nu i vore Dage, altingest " er kommet paa det høyeste. " Men kunde den gode Hvitfeld see op i vore Tider, hvad monne han da vilde sige? Nu det

(a) Rönns. Biograph. Tauf. p. 3.

(b) §. II.

(c) Danske Magaz. Tom. 3. p. 104.

(d) Hvitf. Tom. 2. p. 1093. conf. Hr. Justiceraad Ancherfens curieuse Danske Program. Om hvad en Hofmester bør vide &c.

det er kommet saa vidt, at de ringeste Borgere holder privat Informatores til deres Børn. Jeg kan troe Informationen er oftest og derefter, hvilket vi best faae at prøve i Skolerne, naar slige Privatister omsider, efter nogle Aars privat Information, sættes paa et Aars Tid eller to i de offentlige Skoler.

§. 19.

Fattige
Discipler.

Den store Hob var ellers fattige Børn, og da Stipendia paa den ene Side vare i Begyndelsen ikkun saare ringe, og gode Gierninger paa de Lider, formedelst den derved hengende Opinio Meriti mere øvedes, end siden; Saa havde de deres fornemmeste Ophold af den Almisse, de kunde samle for got Folkes Dørre, hvortil de vare saa got som privilegerede. Thi Johannes Svaningius (a) beretter, at det fra Christendommens første Begyndelse var antaget udi Danemark, at fattige Skole-Børn var tilladt at betle paa Gaden, han ivrer sig derfor stærk imod Madame Sigbrit, som 1519 udvirkede en Forordning hos Kong Christian den 2den, at ingen maatte antages i Skolen, med mindre han selv kunde liose sin Kost, paa det Byen ikke skulde fyldes med Latinke Tiggere, og lod derpaa alle de Skole-Personer, som gif omkring at tigge, forvise Byen. Hvilket Svaningius anseer for en stor Ugudelighed, og siger, at Guds Heru derover fulgte derpaa. Det er og ikke at undre over, at den gode Svaningius tager sig det saa nær, siden han selv havde været en fattig Discipel, og i sin Skolegang øvet samme Haandverk (b). Johannes Meursius, som i denne og andre Ting trolig

(a) Hist. Chr. 2 Lib. 2. cap. 8. conf. Holberg T. 2. p. 49. Hvitf. T. 2. p. 1138.

(b) Möllerus in Cimbr. Litter. Tom. 2. p. 875. beretter, at han var fød rusticis pauperum mæque fortis parentibus, og maatte i sin Skolegang staae sig igiennem per summam rerum inopiam. Det er ell rs en mærkelig Tildragelse, som samment om hannem fortælles, at da han endelig i stor Fattigdom var kommen til Kiøbenhavns Academie, kiohte han sig paa Walte-Dorvet en gammel Kioel for nogle saa Penge, som han havde skræbt sammen; Men som han manglede Penge til Skræderlon, paatog han sig selv at agere Skræder, og vilde danne

trolig følger Svaningium (a), er ikke mindre ivrig imod denne Anordning (b). Da derimod Hr. Baron Holberg erklærer den for en god Forordning (c), og i den Gald tager Madame Sigbrits Partie. Torde jeg yttre mine Tanker, da saa lidet, som jeg i vore Tider kan biesfalde Skole-Disciplens Tiggeri, da Stipendia i de fleste Skoler alt mere og mere ere tilvorne; Saa meget synes mig man kunde have Aarsag i de ældre Tider at see igiennem Fingre dermed og tolerere det, da Stipendia vare saa og ringe. Desaarfsag jeg og finder, at samme Forordning ved følgende Hørløblige Kongers senere Love er forandret, hvorom jeg maaskee en anden Gang faaer Lejlighed at tale. Og hvor vilde vel den store M. Hans Tausen kommet frem, dersom han ikke havde kundet søgt sit Ophold ved at svinge for Dørre (d)? Hvad vilde der vel have blevet af D. Mort. Borup, om han ikke havde hiulpet sig frem ved samme Middell? Stipeta colligebat vulgo, heder det om ham i hans forommeldte Vita, at jeg ikke skal tale om mange andre flere.

Aaa 2

S. 20.

danne den om saaledes, at den kunde passe ham. Da han nu sprækkede Riolen op, fandt han udi en Guld en stor Hob myntet Guld, hvilket han strax bragte til Bøefogeden, med den Erklæring, at han ikke vilde passere for Tyv, men gierne levere fra sig, hvad han saa usformodentlig var kommet over. Bøefogden bad ham ikkun beholde, hvad Lykken havde givet ham i Hænderne, og anvende det til sit Gavn. Hvilket han og gjorde, og derved fortsatte sine Studeringer baade ved Kiøbenhavn og andre Udenlands Universiteter.

(a) Han kaldes derfor af Svaningio Juniore in Prolegom. Chronol. Dan. Sect. 6. Svaningius redivivus. Vid. Möller. Hypom. ad Alb. Barth. p. 287.

(b) Meurs Hist. Chr. 2. p. 68 & 69. Ufu introductum fuerat inde à Religionis Christianæ apud Danos inchoatæ primo tempore, ut tenuiorum filii, qui in ludum litterarium, ad Doctrinam liberalem capiendam, dati essent, ad inopiam sublevandam, cibum sibi resque alias necessarias ostiatim corrogarent. . . . Istos pueros, ex recepto dudum more victum sibi ostiatim conquirentes, cum Sigbrita nullo modo ferre possent, fures esse omnes clamitat & sub Togis furta sua occultare, ac nisi ocyus ad aratia abigantur, fore ut Havnia Univerfa furibus mox compleatur. Neque prius conquivit, quam edicto Christiani omnes inde, magno Regni & Ecclesiæ, cui inservituri erant, detrimento ac dedecore pellerentur.

(c) Danske Histor. T. 2. p. 49. 50.

(d) Röns Biogr. Tauf. p. 3.

Disciplernes
Klædebragt

Disse fattige Disciple havde en besynderlig Klædebragt, hvorved de distingveredes fra andre. Samme bestod i en Kappe eller Kaabe, som skjulte det hele Legeme, undtagen den høyre Arm, som var fri. Paa Hovedet havde de en Cabuts, med en Svands, som hang ned ad Nakken (a). Meursius giver os en nøyere Beskrivelse derover (b), at det var en rund Hætte med et Slag rundt omkring og en Slip bag i, som var tæt sammenrynket, og hængte ned i Nakken, og med tvende Rynker paa Siderne, som vare kiendelige frem for de andre. Men aldrig var denne Dragt saa selsom, at jo den Betydning, som han gjør derover, er langt mere selsom og latterlig: Næmlig, at bemeldte tvende Rynker eller Folder skulle betegne, at de Danske, efter at de havde antaget den Christne Religion, vare 2 Gange henfaldne til Afguder i igien: Naar de derfor saae dem, skulle de idelig erindre sig, at de bestandig burde herefter handthæve den sande Gudsfrugt og Christelige Lærdom, som Lærerne med saa stor Ihtid indprentede dem. Hvo skulle vel have drømt om, at der under disse rynkede Luer, som Hvitfeld kalder dem (c), laa saadant et Mysterium forborgen? Men, naar de skulle i Chor at siunge, maatte de altid have en Messe-Skiorte over deres andre Klæder, derom lyder Christiani 2di Skole Ordinants saaledes (d): " Inghen skal gange til Roer, udhen han
" haffiver

(a) Holb. Danmarks Histor. T. 2. p. 49.

(b) Meurs. Hist. Chr. 2di p. 68. 69. Utebantur togâ talari sic confecta, ut, suspensa ex sinistro tantum humero, corpus univrsam tegeret; neque partem ejus ullam nudam fineret, dextrâ exceptâ brachiâ, ut sic illa quoque manu expedita stipem acciperent, & in manticam reponerent. Pileum rotundum habebant, circumquaque duplicatum, ejus pars postica longior, corrugata ac densata, in cervicem propendebat. Duæ in utroque latere rugæ erant, cæteris magis conspicuæ, quæ significarent ipsis, gentem Danicam, postquam fidem Christianam amplexa esset, bis ad cultum Idolorum recidisse: Ideoque aspectu harum assiduo commonescerent, ut deinceps veram in Deum pietatem, ac Doctrinam Christianam, quâ tunc animos Præceptores tantâ curâ imbuebant, constantissime tuerentur.

(c) Hvitf. Tom. II. p. 1138.

(d) Danske Magaz. Tom. 6. p. 366.

" haffwer too Ryckelijn hiele og altid rene, naar et bliff-
 " wer skidne, skulle han strax lade det towe, og taghe ett nye
 " uppaa. " Heraf kaldtes de Disciple, som skulle opvarte
 ved Chor-Sang, Scholares Superpelliciati (a); Thi hvad Ryckelijn var paa Dansk, det var Superpellicium paa Latin, og begge Deleene betegnede det samme, som vi nu omstunder kalder Messe-Skiorte (b).

§. 21.

Hvad Julius Cæsar (c) beretter om de gamle Druider, ^{hvor længe} at de holdte deres Disciple undertiden i 20 Aar i Lære hos sig, ^{en Discipel} det samme maa man sige om vore gamle Skole-Lærere her i ^{almindel. gill} Skole. ^{Skole.} Danmark. Den ordinaire Tiid, i hvilken et curriculum Scholasticum absolveredes, var 16 til 20 Aar. Dette beklager den navnkundige og velbekiendte M. Christen Pedersen, Canik i Lund i hans Bog, om Børn at holde til Skole og Studium (d): " Der ginge, siger han, mange til Skole i
 Aaa 3 " 15

(a) Danske Magaz. T. 5. p. 74.

(b) Om denne Dragt kan videre læses hos Casp. Calvör udi hans Ritual. Eccles. Part. 2. p. 507. Nostrates, inquit, per albam aut Camisiam ut plurimum solent intelligere tunicam albam lineam breviorum, aut laxè plerumque fluentibus manicis, Rochetrum **Ein Röckel** (q. d. **Ein Röckel**, tunicellam, à germanico **Rock**, & barbaro **Roccus**) vulgò dictam, secundum usum Romanæ communionis rectius vocaretur Superpellicium, ita dictum, quod antiquitus super tunicas pelliceas, de pellibus mortuorum animalium factas, induebatur, cœn hodièqve universo Clero Romanensi commune est Superindumentum vestium cumprimis nigrarum, quæ ex lana ut plurimum Ovium aliorumqve animalium pilis contexti solent, quasi superpellicium dicæ. **En anden** Derivation meddeeler Sperling in Not. ad Test. Absal. p. 116. Superpelliceum, inquit, est Vestimentum linteum Clericorum, paulo infra genua descendens, manicis amplissimis, sicqve distingvitur ab Alba, quæ quidem linea quoqve fuit, sed manicis strictioribus, & longior, quippe quæ ad talos descendebat *rodhæys*, Albâ quoqve uti non licebat nisi in sacrificio Missæ, Superpellicio etiam in aliis quibusvis functionibus sacris: Dicitur etiam Superlicium, & Francis Sarplis, quod veram originem vocis nobis commonstrat, à plicis deducendâ, ut sit superpellicium scribendum, non vero Superpellicium, neque enim ex pellibus conficitur, cum linea sit Vestri, nec super pellem aut cutem induitur, ut Camisia, aut interula, sed super alias Vestes injicitur, plicas suas varias accipiendo, propter amplitudinem, quæ gaudet. Conf. Vorfium de Vitiis Sermonis ad Voc. **Rocus** & Superpellicium p. 265 & 617.

(c) De Bell. Gall. Lib. 6. c. 14.

(d) Danske Magaz. T. I. p. 46 og 50.

" 15 eller 20 Aar. En Dreng maatte gaae 15
 " eller 20 Aar til Skole, at lære sin Doned, Alexandrum,
 " Peder Laale, og andre saadanne Bøger. " Og maa
 man ikke tænke, at dette allene skulde være at forstaae om dem,
 hvis seendrægtige Nemme hindrede den ellers forventede
 Fremgang. Nej, det var saa de Tidens Skif. Den store
 Niels Hemmingsen gif 10 Aar i Nysted Skole i Laalland,
 3 Aar i Naschov Skole, 3 Aar i Nykiøbing paa Falster,
 3 Aar i Nestved, og 3 Aar i Lund Skole i Skaane, er til-
 sammen 22 Aar, foruden en Tid, han var i Roeskilde
 Skole (a). Det regnes derfor som et Miracul, at D. Mor-
 ten Borup saa snart kunde avancere igiennem Skolen til Aca-
 demiet (b), endskjønt jeg finder efter giorte Regning, at han
 dog har gaaet en 9 til 10 Aar i Skole. Thi 1470 kom han
 i Skole, som forhen er viist, og eftersom han fra Skolen,
 som hans Vita melder, drog til Kiøbenhavns Universitet,
 som først blev stiftet 1479; saa maa man i det ringeste regne
 9 Aar til hans Skolegang, hvilket ikke i vore Tider ansees
 for noget Bunder, helst hos en Person, der baade har Aar,
 Nemme og Lyst. Af sliq Aarsag var det almindeligt at see
 Skolerne fulde af store, gamle, skæggede Karle paa 30
 til 40 Aar.

§. 22.

Hvad der
 lærtes i Sko-
 lerne.

Spørger man nu, hvad der i saa mange Aar lærtes i
 Skolerne? Da kan svares kortelig med M. Christen Peder-
 sen paa anførte Sted (c). " De lærte hverken at tale ret
 " Latin, eller skrive god Dansk, paa deres eget Tunge-
 " maal. " Saa at det har ikkun staaet slet til med Infor-
 mationen. Dog har det ikke i alle Tider og alle Skoler væ-
 ret

(a) Vinding. Acad. Hafn. p. 74.

(b) Ubi hans Vita hæder det: Tanquam saltu facto non multo post tempore idqvæ cum admi-
 ratione omnium egregiè subvolitavit. Magno mirandaqve celeritate per
 omnes ludi classes transvectus.

(c) Danske Magaz. T. I. p. 46.

ret lige Slet. Bores store Gram observerer vel i Almindelighed, at udi det 9, 10 og 11 Seculo var Lærdom her til Lands saare lidet bekiendt. Udi det 12 til midt i det 13 Seculo blev den mere øvet; Men siden efter tog den igien af (a). I midlertid, naar det endog var allerbest, nødes vi dog at tilstaae, at det ikkun var maadelig bestilt dermed.

Hvad kunde vel være slettere, end at der paa sine Steder og Tider ikke lærtes saa meget, at en, som skulde passere for Studeret, kunde skrive sit eget Navn? Hvor jammerligt er det ikke at see et Statutum Capituli saaledes undertegnet: Quia Dominus Nicolaus Ebbonis, Canonicus, scribere non potuit, præscriptum Statutum, sigillo suo proprioque confirmare voluerit (b). Og lærte de end at skrive noget, saa var det dog ofte saa bedrøveligt, at man skulde have Dnt ved at kiende deslige Krage-Læer: Saa det var blevet til et almindeligt Drdsprog: Docti male pingunt. Hvo der har seet noget af de Tiders Skrift, skal nok tilstaae, det saa at være. Endog den bekiendte store Nicolaus Hemmingius skrev saaledes, at Oedipus selv skulde have ondt ved at dechifrere det. Derimod fandtes der vel og de iblant Munkene, som formedelst Mangel paa Bogtrykkerie just gjorde Profession af at skrive, hvilke efter de Tiders Maade skreve gandske net og nitide. Dog gjør de mange Abbreviaturer, som da var brugelig, endog den beste Skrift næsten ulæselig for dem, som derudi ey desmere ere øvede.

De skulde fare med at lære noget Latin: Men det var som oftest Latin derefter, fuld af Barbarismis og Soloecismis. Fattedes dem et Ord, da kom det dem ikke an paa selv at fingere et, og i den Fald toge sig mere Meyndighed til, end for-

dum

(a) Dänische Biblioth. Tom. 7. p. 448. seqq.

(b) Terp. Rip. Cimbr. p. 121. At det ikke har gaart et Haar bedre i den Henseende i andre Lande, det beviser vores berømmelige Hr. Jusitsraad Möllmann in Spicileg. Antiquit. Patriæ p. 28. hvor han med flere Exampler gøtgjør, at Konger og Tyrker selv i Engelland, Italien og Tydskland, formedelst de ikke kunde skrive, har allene sat deres Segl under hvad Documenter de har udstaaet.

dum tilstodes nogen Romersk Kæyser, om hvilke det heder: Cæsar Civitatem dare potest hominibus, Verbis non potest (a). Naar derfor Autor til Bisp Abfalons Testamente i en Hast skal nevne en foeret Ræppe, kalder han den Cappa forata. En brun Hest, Equus brunei coloris. En blaffet Hest, Equus blaccatus, og saa videre. I adu Fresne og Vossius, med andre flere, har givet os hele Lexica, samlede af de Tidens saa vel her, som andre Steder brugelige Munkes Latin. Thi vel stod det i Almindelighed ikkun maadeligt til med den Post, her i Landet; Dog kan vi troste os ved, at de fleste andre Nationer ikke skal have meget at bebreide os, saasom det hos dem gik lidet bedre (b). Den selv samme Historie, som vore Historie-Skrivere fortæller (c) om Sven Norbag, som siden blev en lærd Mand og Bisp i Roeskilde, hvorledes en Skalk havde i hans Breviario udkradset den Stavelse: Fa, saa at han offentlig, i steden for: Deus protegat Regem famulum suum, læste Mulum suum; Den samme fortæller andre (d) om Bisp Meinwerck i Paderborn. Dette ansøres ikke i den Hensigt, at man deraf skulle drage den Slutning, at alle have været lige saa ukyndige, og at det i Almindelighed havde været saa aldeles slet bestilt med Latiniteten her i Landet.

(a) Svet. de illust. Grammat. cap. 22.

(b) Aventinus fortæller Annal. Bojor. Lib 3. p. 220. At en Præst i Bayren brugte denne Formular at døbe med: Baptizo te in nomine & Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Den Navnkundige Anton Vargas, som under Duc d'Alba præsidere udi Conseil des Troubles i Nederlandene, har iblant andet gjort sig bekendt ved denne smukke Latin: Hæretici fraxerant templa, boni nihil faxerunt contra, ergo debent omnes patibulare. Og da Geuserne beraabede sig paa deres Privilegier, gav han dem dette herlige Svar: Non curamus vestros privilegios. En vis Abbed skrev engang saaledes til sine Underhavende Munkes: Fres, Fres, vos ad multum foratis, vos ad multum potatis, hæc res ad longum non faciet bonum. Et merkeligt Testamente læser vi at en Engelsk Præst opsatte for en Skoemager, saa lydende: In Deus nomine Amen. Deus animam, corpus terram, bos super Ecclesiam, altare Vitulus, & tibi Tritulus, reliquis & reliqvus, intus & extra, uxor & filius. Vid. Walchii Hist. Crit. Lingv. Lat. p. 127. Saadanne flere smukke Latinke Prøver finder man mange Steder i Historien; Men de anførte kan være nok til at bevise det, som mit Dømmærke sigter til.

(c) Sax. Gram. Lib. XI. p. 209. Crantz. Chron. Reg. Dan. L. 4. c. 33. p. m. 226.

(d) Hübners Politische Historie T. 7. p. 498.

Landet. Men. Saa lidet, som man paa den ene Side kan fremsætte Saxo Grammaticus til et Mynster, og derefter giøre Slutning til alle andre paa de Tider, ligesaa lidet bør man paa den anden Side, af en eller anden uoplørt Munkes daarlige og latterlige Latinske Skrivemaade (a), Argumentere til al Næsten. Jeg vilde heller i sliq Tilfælde fremstille Sven Aagesen, som levede i det 12 Seculo, og har beskrevet os de Danske Kongers Historie til Canutum Sextum, og samlet Canuti Magni Leges Castrenses. Thi af hans Skrivemaade sees omtrent, hvorledes den beste Latinske Stil i Almindelighed var paa de Tider her i Landet (b): Thi jeg vil ikke, som meldt er tale om Saxo, der var Septentrionis Inge-

(a) Som en latterlig Prove af de Tiders Danske Munkes Latin vil jeg anføre et Epithaphium, som fordem skal have været at læse i Strom-Kloster, saa lydende:

Hic Jacet John Prest,
qui dedit suam graa Hest
nec non de Siligine tue lest,
Semper Comedebat det Best,
requiescit in Pulvere Sydvest.

Vid. Marm. Dan. T. I. p. 198. Af samme Suurdey er det bekendte Vers, som er gjort over den sorte Pest, der indfaldt Aar 1350.

Rostrum, Treustrum, Spid longum, tunc mala Pestis.

Vid. Hvitf. T. I. p. 504.

(b) Iblant mange, vil jeg allene anføre nogle faa Ord og Talemaader af Sven Aagesens Historie, som klart nok rober det Seculi Genium. ex. gr. Verborum Ampullositas. Prælende Ord. Communis Audientia, almindelig Forsamling. Catholiciani, Hofbetientere. Campio en Kæmper. Captivare, at giøre til Fange. Cassare, at cassere, giøre til intet. Cellarium, en Kælders. Diæta, en Dags Rejse. Ad tumultum Ducatum postulabat, han bad, de skulle føre eller lede ham til Høyen. Quod ex Ecclipsi memoria prætermisi, det jeg har gaaet forbi af Forglemmelse. Damnare aliquem exterminio mortis, at domme en fra Livet. Fiola, en Fiol at spille paa. Hominium, Hylbing. Interfignium, et Mærke. Improperium, Skam. Moenium in sing. en Vold. Mediamnis, et Sted midt i en Aae. Placitum Regni, en Landdag. Præluus, Berømmelig. Prætaxatus, Forommeldte. Relinarium, en Cajnt eller Roje. Salutes perferre, at Hils. x. x. For Næsten underskriver jeg Stephani Censur udi Fortalen til bemeldte Historie, saa lydende: Exquisitam dictionis elegantiam non est quod à Scriptore hoc nostro anxius expectes: quippe quem produxit seculum, quod profunda occupaverat barbaries. Nihilo tamen minus supra fordes ævi sui interdum se attollit, vitioque ætatis congenitam dicendi scabredinem politionis facundia limâ detergere subinde conatur.

Ingeniorum Phoenix, som Gram udi sin Dration (a) kalder ham.

Om Grædsken hede det paa de Tider: Græca sunt, non leguntur, hvorover man ikke meget maa undre; Thi kunde en Doctor i Sorbonne midt i det 16 Seculo udi den bekiendte Twistighed, som reiste sig af Roberti Stephani Bibel-Edition, i sin Ivrighed bekiende og tilstaa, at han var 50 Aar, førend han vidste hvad det nye Testamente var (b), hvad vil man da i den Post vente, endog for den Tid, i vore Nordiske Skoler? Vindingius maa derfor bekiende, at udi Hemmingii Skolegang var det meget rart her i de Nordiske Lande, at nogen forstod sig paa Grædsk (c). Imidlertid suffede de dog paa noget: Thi iblant de gamle Skole-Bøger, som Christiani 2di Skole-Ordinants befaler, skulle casseres og brændes, finder jeg og en, som kaldes Grecista (d); Men den har vel ikke indholdt vidre, end nogle faa Grædske Glosser, og maaskee en eller anden Sentenke. I det mindste kan man slutte, at den har ikke været til nogen synderlig Nytte, siden den dømmes til Baal og Brand. Og hvor lidet det for Resten maa have været bevendt med det Grædske og Hebraiske, som nogle Skole-Lærere har vildet prunke med, kan man giette sig til deraf, at Christianus 3tius udi hans Kirke-Ordinants saa got som forbyder at læse Grædsk og Hebraisk i Skolerne: " Thi, siger han, de søge mere deres egen Fordeel og Forbedring, end Børnenes, de som læse Greisch " og Hebreisch, som det vel klender sig selv (e). "

Theo.

(a) Danske Biblioth. Tom. 7. p. 470.

(b) Claramundi Vit. Clariss. Viror. Part. 8. p. 58. Miror Iuvenes illos novum Testamentum nobis citare; Per Deum, ultra quinqvagesimum annum agebam, cum nondum scirem, quid esset Novum Testamentum.

(c) Vid. Acad. Hafn. p. 74. Cum Hemmingius innaudisset, Virum insigni eruditione & Græcæ lingvæ; cujus rarissimus tum temporis in his Oris Septentrionalibus usus, peritia præstantem M. Benedictum Scholæ Lundensi præesse, illuc profectus triennium eo Præceptore usus est.

(d) Danske Magaz. T. 6. p. 366.

(e) Fol. LX.

Theologie og Philosophie var blandet i et Meist-Maak. Aristoteles, Petrus Lombardus, Thomas Aquinas og andre deres lige, bleve stiftigere læst end Biblen selv. Det gjeldte kun om, hvo der kunde singere flest Distinctioner, og Bombardere med de fleste Quiditates, Entitates, Nominalitates, Quodlibetica, og saa fremdeles. Paa disse Kariteter skulde Ungdommen have en Forsmag i Skolerne, og naar de fik noget af dem til Livs, og tillige noget fordervet Munk-Latin, saa var alting vel bestilt.

De brugelige Præcepta, som de dagligen maatte slide udi, som de af M. Christen Pederlsen og i Christiani 2di Skole-Ordinants anføres (a), vare: Donatus, Alexander (b), Peder Laale (c), Synonymia Britonis (d), Johannes de Garlandia (e), Equivocationes Mathæi (f), Composi-

Bbb 2

ta

(a) Danske Magaz. Tom. I. p. 50. og Tom. 6. p. 366.

(b) Alexander Dolefius eller de Villa Dei, en Franciscaner Munk fra Dole i Grebshabet Bourgunden, levede omtrent midt i det 13 Seculo, og skrev Doctrinale Grammatices paa Vers, hvilket Skrift cum Interpretatione Ludovici de Guaschis er trykt i Venedig 1483, og i Mainz med Petri Hispani Tractatibus, og siden under Titul af Grammatica Latina 1486 i Nürnberg 1492 og i Leipzig 1508. Skriftet begynder saaledes.

Scribere Clericolis paro Doctrinale novellis,
quod legant pueri pro nugis Maximiniani.

(c) Peder Laale, Lotte, eller Laglandicus, og med Silvan Legista, formeddelt hans Kyndighed in Jure, var af Hallandsk Adel, og Landsdommer sammesteds. Vid. Hvitf. Tom. I. p. 834. Han skal ligge begravet i Roeskilde Skole, Vid. P. Syvs Fortale til hans Danske Ordspog og Resen. Præfar. Eddæ Island. Endskiont Hvitf. l. c. mener han skulde ligge i Halmsted Kirke. Han har, foruden et Skrift kaldet artis Grammaticæ notabilis Interpres, skrevet Adagia Latino-Danica, som her sigtes til, og forud var en almindelig Skole-Bog, samme er trykt først i Kiøbenhavn 1508 ved Gottfried af Gehmen, siden i Paris 1515 med M. Christen Pederlens Anmerkninger, og omfider i Warhuus 1614 af Hans Schönning.

(d) Guilielmus Brito, en Franciscaner Munk i Frankrig, levede i Begyndelsen af det 13 Seculo, og har, foruden hans Philippides og Carlottides, skrevet Synonyma trykt i Paris 1508.

(e) Johannes de Garlandia, en Engelsk Grammaticus, levede midt i det 11 Seculo, og har efterladt sig, foruden andre Skrifter, Compendium Grammaticæ og Synonymorum in Arte Alchymistica Expositionem, trykt i Basel 1560.

(f) Hvo denne Matthæus har været, er mig ikke forekommet, uden det skulde være Matthæus de Aqua Sparta, en Italiener, som levede i det 13 Seculo, blev omfider Cardinal, og efterlod sig nogle Commentarier over Petri Lombardi sententias, som mueligt kan være det Verk her sigtes til.

ta Verborum, Puerilia, Facetus, Labyrinthus og Grecista. Hvilke samtlige Christianus 2dus befaler skulde overleveres til Skultus og opbrændes, hvorimod i steden for Facetus skulde læses Cato, og i steden for Puerilibus, flores Vocabulorum Anthonii Mancinelli, og desuden tracteres en Dialectica, Grammatica, Orator og Poet, og om hellige Aftener en Lektion i det Nye Testamente (a).

S. 23.

Comedier og andre lystige Optog brugelig i Skolerne.

Disse vare de alvorlige Studeringer, som Ungdommen maatte svæde over i Skolerne: Men, foruden disse, øvedes de ogsaa i lystige Skue-Spil at arette, og en og anden Comoedie at agere, hvilket fordm, endog i de seener Tider, var saa almindeligt i Skolerne, og saa høyt recommenderes af Verulamio (b), Morhofio (c) og andre. Materien til disse Comoedier var gierne en eller anden Bibelsk Historie, ex. gr. Josephs, Goliaths, Susanna, Iudits &c. Og beretter Hr. Albert Thura (d), at her udi Aarhus holdtes fordm et Skole-Gilde, kaldet vor store Frues Gilde, da Disciplene udi deres Forældres, og andre Byens Indvaaneres Dverværelse, offentlig aflagde Prøver paa deres Profect, ved Comoedier, Tragoedier, og andre lærde Dvælfet. Her til indbødes ey allene de af Borgerstanden: Men endog de aller-

(a) Danske Magaz. T. 6. p. 365. og 366.

(b) Verul. de Dignitat. & Augment. Scientiar. Lib. 6. Cap. 4. p. 372. Actio Theatralis memoriam roborat, Vocis & pronunciationis tonum atqve efficaciam temperat, vultum & gestum ad decorum componit, fiduciam non parvam conciliat, deniqve oculis hominum juvenes affefacit.

(c) Morh. Polyhist. T. I. lib. 2. cap. 4. p. m. 349. Morosi sunt & inepti homines, qui juventutem ab exercitiis Theatricis Arcent, aut omnem Theatri usum, cultioribus genibus familiarem, & republica tollunt. Ut in republica comoedia Schol. populi est, ita in Scholastica juventute Schola actionum per Theatras actiones proponi potest. Longe firmiter hærent in animo exempla virtutum per actionum simulacra proponita, atqve illa ipsa actio Characterum moralium & civilium lineamenta in animis teneræ juventutis ducet, ne postea in conversatione stipites sint, aut in alium sibi orbem delati videantur. Qvare prudentes Scholarchæ, inter operas Scholasticas, exercitatio- nes illas Theatras non tantum non improbarunt, sed ipsi præceperunt.

(d) Id. Hist. Lit. Dan. p. 72.

allerfornemmeste. Saa at man finder, at Kong Hanses Cancellær Aar 1501 i Aarhus Skole har været overværende ved denne Høytid. Foruden disse lystige Dveller var det og paa de Tider en almindelig Skik, at Disciplene skulde, som det kaldtes, føre Sommer i Bye. Denne Solennitet bestod derudi, at en af de fornemmeste Disciple, som undertiden var af Adels, blev udvalgt til Maj-Greve, han skulde da den iste Maj. udfyntes paa det herligste, med Guld og Edelsteene, og et Scepter i Haanden. For ved ham gik tvende hans Meddisciple, som bare en af Blomster sinnk sammenslektet Krands, og bag efter fulgte hele Resten Parviis, som alle havde en Bouquet af Blomster og grønne Blade i Haanden, paa Hatten eller Brystet. Denne Procession gik for sig hele Byen igiennem under Music og Sang, hvortil brugtes en eller anden i samme Henseende componeret Dde, saasom for Exempel, denne Mort. Borups Dde, som in Appendice findes anført ved hans Vita:

In Vernalis temporis Ortu Lætabundo &c.

Hvilken han skal have gjort til samme Brug (a). Disse Dveller, hvilke, naar de ikke misbrugtes, kunde i sig selv ansees for uskyldige, vil jeg saaledes lade passere. Men der indsneg sig paa samme Tid en høy-lastværdig Exercitie, at Disciplene ved Fastelavns Tider forklæde sig i Munkes- og anden Dragt, løb om og tiggede, og ovede adskillige Excesser, hvilket Kong Christian den 2den udi sin Skole-Ordinants (b) strengelig forbyder med disse Ord: " Herefter skal ingen Prest, Degne " eller Pøblinge, forklæde sig om Fastelaffuen uti Prekussor " Monk og Mumies Lignelse at umløbe og trygle, og be- " driffue anden Skalkhed, som thee her til gjort haffuer, " hvo her emodtgior, skal miste sin Huudt. "

B b 3

S. 24.

(a) En anden Dansk Sang, brugt ved samme Lejlighed, anfører Terp. Rip. Cimbr. p. 723, hvor, saa vel som pag. 506. han videre forklarer denne Skik, saa vidt den og i de senere Tider har været i Brug.

(b) Danske Magaz. Tom. 6. p. 367.

Starpe Skole-Disciplin.

Denne sidste Talemaade, at en ryggesløs Discipel dømmes til at miste sin Huud (som i vore Tider betegner en Criminal Straf (a); Men dog paa anførte Sted er vel ey vidre at forstaa, end om det man nu omstunder kalder, at staa Skole-Ret, eller løse Troen) anlediger mig til paa dette Sted at tale noget om de Tiders haarde Skole-Disciplin. Det legges billigen Persianerne til Last, at de saa unenniskelig medhandler deres Ungdom i Skolerne. De binder begge Fødder tilfammen paa dem, og 2 staaer med en Stang og holder dem op, medens Skolemestere prygler dem under de bare Fodsaaer med en Riep. Hænderne binder de ligeledes tilfammen, og paa samme Maade tærsker dem, indtil Blodet springer ud af Neglene. Ja undertiden skicer Huller under Fødderne, og strøer Salt deri (b). Men hvad skal vi sige om vores eget Fæderne-Lands forhen brugelige Skole-Disciplin? M. Christen Pederfen afmaaler den lidet bedre (c) " Unge Mennisker, siger han, kunde nu lære med Leeg og Lyst " allehaande Wiisdom, Kunst og Tungemaal, foruden " den ubarmhertige Hudstrygelse og Slag af Ferler og store " Bødel-Riis, som man pleyede for at bruge i vore Danske, " Svenske og Norske Skoler, med hvilke skammelige og " unenniskelige Slag og Hug, de unilde Skolemestere for- " dreve mange gode unge Pøblinge og Degne fra Skolen og " god Lærdom. De forkuede og mange med store Slag og " Hug, at de sadde saa redde, som en Hare for Hunde, og " kunde ikke komme ihu hvad der sagdes og læstes for dem. " De sættes til Skolemestere, at de skulde med god Lempe, " Lyst og Glæde undervise de Unge, og ikke fordi de skulde " gjøre Bødder af dem selv. Naar nogen straffede dem derfor, og spurte: Hvi de vare saa unilde imod deres Discip- " le,

(a) Lov. 6 Bog. 17 Cap. 32 Art.

(b) Vid. Olearii Persianische Reise Beschr. 5 B. 24 Cap. p. 614.

(c) Danske Magaz. T. I. p. 59.

" le, svarede de: Jeg haver saa kiobt min Lærdom og Viis-
 " dom, jeg vil og saa selge hannem igien. De fattige Born
 " lærde en søye Ting af dem i 15 eller 16 Aar, med saa me-
 " gen daglig Angest og Hudstrygelse. " Denne saa haarde
 Medfart gav Anledning til, at Christianus 2dus i sin Skole
 Ordinants (a) lod forbyde sliq Dmgang. Det heder der saa-
 ledes: " Skulle thii oc icki here effther haffue Ferler udi
 " Skolerne som thii her thiill haffdt haffuer, eller slaa Bor-
 " nene saa umaadelighe og uskellighed mett Riis, som thii
 " her til giortt haffuer. " Hvilket Forbud siden er indført
 udi vores Danske Lov (b). Samme almindelige Etik og
 Bane at slaa og pidske, har fremdeles anlediget, at en Ferle
 eller Riis er bleven anseet, som et Symbolum eller Insigne
 til at betegne et Skole-Embede. Saaledes sees den Dag i
 Dag er paa tit ommeldte D. Morten Borups Liigsteen en
 Ferle og en Greeb Korsviis over hverandre, til at betegne,
 saa vel hans Herkomst af Bondestanden, som hans Embede
 ved Skolen (c). Ja det har endog til de senere Tider været
 i Brug, at naar nogen skulle indsættes til et Skole-Embede,
 blev hannem leveret et Riis i Haanden, som kaldtes med den
 høytidelige Titul: Sceptum Scholasticum. Det ligesom
 Hovedsagen skulle bestaa i at bruge Riiset. Til nogenlunde
 Undskydning for denne da brugelige haarde Disciplin, maa
 ellers mærkes, at iblant de mange vorne Disciple, som Sko-
 lerne paa de Tider vrimlede af, har usejlsbarlig været adskil-
 lige ryggesløse Krøppe, saa der visselig har giortes skarp Lund
 nodig til sliqe Hoveder at curere. Desaarfsag man og finder,
 at der ved Skolerne har været en Slags Arrest og en Stok
 at indslutte de opsethige udi med Fodderne, hvorom Terpag-
 ger vidre melder (d), med den Forklaring, at den saa kaldede

Pug-

(a) Danske Magaz. T. 6. p. 367.

(b) 2 B. 18 Cap. 12 Art.

(c) Vid. Vita Borup. in Append. Stenen er endnu til; Men Bogstaverne, som har staaet rundt omkring i Kanterne ere udslitte og ulæselige.

(d) Rip. Cimbr. p. 504.

Puggaards Stof, endnu skulde være til i Ribe, hvilken Mag. Udo en gammel Rector samme steds for Reformationen, lod sætte i Skolen; men de store Disciple rottede sig sammen, og hug den i Stykker med Ører (a).

§. 25.

Skole In-
spection, Ex-
amen og In-
geniorum
Prøve.

For ellers at holde disse Skoler i nogenlunde Orden, var der, endog paa de Tider foranstaltet en Over-Inspection over Skolerne, visse Examina publica anordnede, og en Slags Ingeniorum Prøve vedtaget. Inspectionen tilhørte Bispfen og Canikerne, hvorom Hvitfeld (b) blant andet vidner: At Bisp Guner i Ribe stadfæstede, at Canikerne med Bispfen skulde have indseende med Skolen at forordne. Fra Begyndelsen af, havde det, som forhen er meldet, været anseet som Canikernes Pligt, selv at undervise Ungdommen: Men siden efter, da de alt bedre og bedre bleve aflagte, fandt de for got at overlade Skolearbejdet til deres Vicarier og de ringeste af deres Collegio, forbeholdende sig allene Inspectionen (c). Samme bestod fornemmelig derudi, undertiden at indfinde sig i Skolen, holde Lærere og Disciple hver til sin Pligt og anrette offentlige Examina. Det legges derfor M. Johannes, som var Cantor her i Aarhus i det 14 Seculo, blant andet, til Berømmelse, at han jævnlig vistrede Skolerne, og examinerede Ungdommen (d). Og udi Christiani 2di oft

anferte

- (a) Dänische Biblioth. T. I. p. 170. M. Udo, propter rigiditatem Disciplinae & res novas invisus, carcerem Scholasticum (Stoffen) collacavit in ipsa Schola, sed Scholastici grandiores, factâ conspiratione, securibus carcerem ligneum comminuerunt.
- (b) Bisp. Kron. p. 22.
- (c) Sperling in Not. ad Testam. Abf. p. 131. Monendi quoque sumis, tunc Magistros Scholarum, licet Canonicos, ipsas Scholas rexisse, & in iis docuisse. Sed postquam Præbendæ majores & minores prodierunt, & distingvi cæperunt, ad minores Canonicos Scholæ labores pertinere cæperunt, ad majorem vero nomen Dignitatis & Scholastici concessit, qui aliis docendi munus imponebant, ipsi consilio Scholis præerant ut Rectores & Inspectores.
- (d) Dänische Biblioth. Tom. 7. p. 500. Magister Johannes, Cantor Arhusiensis, in Scholarum Visitatione, & juniorum studiis explorandis haud magis, quam in miraculis S. Nicolai, nostratis, investigandis, sedulus.

anførte Skole-Ordinants anbefales 2 aarlige Examina og paafølgende Translation, med disse Ord: " Item huer " halff Aar skal Vessueling examinereff, og skall settes høgre " vop i Scholen, hwer effther som hand haffuer lagd Wynd " paa segh. " Ellers brugtes i Almindelighed den Forsigtighed, at førend nogen Discipel blev antaget, blev han af Skolemesteren examineret, som undersøgte, om han havde Nemme til Bogen, at man kunde have Haab, at han i sin Tid kunde tiene Kirken eller Skolen (a). Hvilket dog giver tilkiende, at man ikke saa aldeles i Fleng har vildet fylde Skolerne med dem, som ikke kunde give Haab om i sin Tid at blive til noget.

§. 26.

Naar nu en Discipel, efter lang Tiids Forløb, havde udlært, det er at sige, var noget forfaren udi *Dialectica*, *Rhetorica* og *Poesi* (b), hvilket er det *Christiani 2di Skole-Ordinants* fordrer af dem, som ville begive sig til *Studium* 2: til *Universitetet*, og de da omfider vare løsgivne af Skolens Saa bleve de fleste lige saa lærde, som de vare: Thi her i Landet var intet *Universitet* førend 1479. Men de, som havde Lyst til at lære noget retskaffent, begave sig ud til fremmede *Universiteter*. Paris var det Sted, hvorhen de i Særdeleshed strømmede sammen fra alle Verdens Kanter udi det 12 og 13 *Seculo*. De tre bekiendte store *Scholastische Petri*, *Abælardus*, *Comestor* og *Lombardus*, som sammesteds florerede udi det 12 *Seculo*, havde saadan et Tillsøb, og var i saa stor Anseelse, at ingen kunde passere for Lærd, uden han havde

(a) Meurs Hist. Chr. 2di p. 68. Illud diligenter cavebatur, ne promiscue qualescunqve admitterentur, sed examen præcedebat & ingenii exploratio, quique sic Magistro Ludi industriam suam approbasset, ut Ecclesiæ aliquando sive Scholæ adjuvandæ spem ostenderet, illum demum disciplina uberiore imbuendum retinebant, cæteros à se ad discendam artem aliquam manuariam, aut rem rusticam exercendam, ablegabant. conf. Holb. Tom. 2. p. 49.

(b) Det er vel venteligt, at de æltre *Liders* metæ ey engang er gaaet saa høyt.

havde hørt dem. Hvo der altsaa her til Lands vilde, efter de Tidens Maade, til Gavn excolere sine Studia, maatte til Paris. Der lagde Biskop Abfalon, Anders og Peder Sunæsen, Saxo Grammaticus, den berømmelige lærde Gunerus, som var Bisp i Viborg, og siden efter M. Christen Pedersen, Canik i Lund (a), og mange andre flere, den rette Grund til deres Lærdom, og distingveredes saadanne, som til Paris havde studeret, fra andre med den Gres Titul Pariser-Klerke (b). For nu desmere at facilitere disse Udenlands Reiser for dem, som ikke selv havde Midler, bleve oprettede adskillige Reyse Stipendia, ex. gr. Bisp Jacob Erlandsen i Roeskilde oprettede Mar 1251 Stipendia for 2 Rejsende (c). Johannes II., Bisp i Odense, lod 1271 efter Hamsforts Vidnesbyrd (d), fundere Stipendia til samme Brug, hvorudt Bisp

(a) Paa sin Pariser Reyse gjorde denne Petrus sit Navn ubodelig ved at befordre Sax. Grammat. sammesteds første Gang til Troffen. Han skal ellers desuden i Danmark have oversat bemeldte Saxonis Historie, hvorom Stephanus in Contin. ad Annal. Nic. Cragii p. 369. saaledes melder: Præcipue nomen suum æternitati consecravit Saxonis Grammatici Historia Regum Daniæ, in Vernaculam à se primum traductâ: Cujus accuratam Interpretationem, ob sublimem splendidam & magnificam dictionem, & abstrusos loqvendi modos, hætenus viri docti inter res desperatas habuerant. Vores store Gram i hans Grundlærde Fortale til N. Cragii Annal. Chr. III. p. 99. formener at siæde en Slags Contradiktion imellem disse anførte Stephani Ord, og Pontanum, som in Chorograph. Dan. Defær. p. 785 melder: Petrum tentasse quidem versionem Saxonis, sed minus respondente eventu. Saabel som Wellejum, som giver ligesaa lunken en Censur over dem, som, for ham, havde paataget sig at oversætte Saxonis. Da derimod Stephanus skulde anfæe Petræi version, som accuratam, qvæ ob sublimem, splendidam & magnificam dictionem omnibus admirationi fuit. Dersom det ikke skulde anfæes for en Formastelse, efter saa stor en Mand, at ville sætte Prove paa, at løse den Knude? som han er gaaet fra; Da kunde vel disse af Sl. Gram for tam varias & discrepantes anfæete Meninger let concilieres. Naar man, ved nyere Efterson af Stephani Ord, observerer, at Cujus svarer til Saxonem og ikke til Petrum, saa at den af Stephanio berømte sublimis, splendida & magnifica dictio & abstrusus loqvendi modus, er alle ne at forstaae om Saxonis egen Latinke Stil, men ingenlunde bør eller kan hentydes paa Petræi version: Thi hans andre Skrifter, ex. gr. Tertegns Postill x. viser noksom, at Petræi Stil kan ikke fortiene sig Character.

(b) Pontop. Annal. Tom. I. p. 521.

(c) Annal. Eccl. D. Tom. I. p. 672.

(d) Däniske Biblioth. T. 9. p. 398. Anno 1271. quædam stipendia studiosis liberalium artium sodalibus, operam litteris Lutetiæ Parisiorum aut alibi in Gallia navantibus, consti-

Bisp Peder Pagh og fulgte hans Exempel (a). Endelig i det 15 Seculo blev det alle Capitterne paalagt, paa felles Omkostning Klarlig at underholde een eller to, som studerede ved Universitetet i Paris (b). Dog var Paris ikke det eneste Sted, hvor hen Reysen gieldte. Coln kom siden i Mode, der fik D. Morten Borup sin Doctor Grad. Erfurt, Gripswald, Rostok, og andre Tydske Universiteter bleve og i de paafølgende Tider flittig besøgte, hvilket alt noksom erfares, naar man læser de Tidens Adels, og saa Lærdes, Vitas. Disse udenlands Reysere, som i Begyndelsen kunde ansees for nødvendige, saa længe vi ingen Universitet havde her i Landet, bleve omsider saa almindelige, endog efter at Kiøbenhavn's Universitet var stiftet, at Kong Hans i Maret 1498 fandt sig forarsaget at udgive en Forordning derimod, for at hemme den utidige Reyse-Lyst. Hvorudi han forbyder, at ingen maatte reyse til fremmede Universiteter, med mindre han tilforn havde opholdt sig 3 Aar ved Kiøbenhavn's Universitet (c). Hvortil Kong Christian den 2den sendte den Befalning, at ingen, uden han var creatus Baccalaureus, maatte reise Udenlands (d).

S. 27.

Siden Forsædrene, som meldt er, lode see deres Omhu og Gavnildhed mod dem, som ved fremmede Universiteter studerede, saa kan man let slutte, at de ey heller aldeles have

Stole
Stipendia.

Ecc 2

ver

constituit e bonis quarundam sacrarum Aedium, aut quæ homines, religionis opinione ducti, collegio ad eum usum nuper dederant.

(a) Ibid. p. 411. Anno proximo (o: 1321) Litteratis hominibus favens, Hennikini Prionis & Collegii Othoniensis placita, de alendis studiosis artium ingenuarum & sapientia, proficiscentibus in Gallias aut Lutetia Parisiorum commorantibus liberalis otii causa, rata esse oportere sanxit, ut è certis bonis redditus iis quotannis proveniant.

(b) Annal. Eccl. D. T. 2. p. 12.

(c) Bores Berømmelige Hr. Justitsraad Ancherfen meddeler en accurat Udskrift af samme Forordning med smukke Anmærtainger udi hans Danske Program., om hvad en Hofmeister bør vide ic

(d) Vind. Acad. Hafs. p. 6.

ver forglemte at tænke paa deres Underholdning, som gik
 Hiemme i Skolerne. Thi endskjønt det da brugelige Tiggeri
 og Dmgang for Dørene var vel det, som fornemmelig fødte
 dem, hvorom vidre forhen er meldet: Saa blev dog strax
 Tid efter anden visse Stipendia funderede, til vidre Hielp
 for den studerende Ungdom i Skolerne. Det vilde være
 vidtløstigt her at anføre hvert et Legatum i Særdeleshed,
 hvilket maa søges udi de Samlinger, som man allerede har
 seet, og fremdeles har i vente fra Hr. Justitsraad Hofman.
 Alt hvad jeg derfor her udi den Materie finder mig anlediget
 at erindre, det er at henvise til hvad som forhen er anført,
 nemlig hvorledes Biskop Jacob Erlandsen i det 13 Seculo
 rigelig doterede Lunde-Skole, hvorledes Bisp Christian i
 Ribe, omtrent ved samme Tid, saa rundelig benificerede
 Ribe-Skole, hvorledes Dronning Magrete forsynede Ddense
 Skole, Bisp Jacob Erlandsen og Peder Jernskiæg Roeskil-
 de Skole, og saa fremdeles vidre (a). De største Disciple
 havde ellers deres Dphold af Degnekald, saasom de vare
 Løbe-Degne til næst omliggende Sogne, hvilke vare forbund-
 ne at tage deres Degne af Skolens Disciple, hvorved under-
 tiden 20 til 30 Disciple kunde forsynes (b). Dog maa man
 med alt dette tilstaae, at Stipendia paa de Tider ikke vare saa
 tilstrækkelige som nu omstunder; Thi Disciplernes Tal var
 langt større, og ved Tidens Længde er et og andet gudeligt
 Legatum lagt til, saa de nu omstunder i dobbelt Henseende
 ere mere klækkelige, siden der er mere at dele af, og ferre at
 dele til.

§. 28.

Lærernes
Indkomster.

Hvad jeg har sagt om Stipendiis for Disciplerne, det
 samme kan til Deels igientages om Lærernes Løn og Salario.
 Samme bestod i Forstningen fornemmelig udi den Skole
 Giæld, som Disciplene var forbunden at betale dem, hvilket
 gif

(a) Vid. Supr. §. 6. 7. 8. og 9.

(b) Terpag. Rip. Cimbr. p. 502.

gik saa vidt, at Lærerne edskede den halve Part af alt, hvad de fattige Disciple kunde sammentigge, som kan sees af Bisp Niels Jonæsen af Odense, hans derpaa giorte Forbud i Aaret 1340 (a). Naar der nu kunde være en 5 til 600 saadanne Emiffarii i en Skole, som daglig løb om at betle, maatte den Deel, som Lærerne tilkom, ikke endda være saa liden. Men da Tiid efter anden nogen vis Rente blev henlagt til Lærernes Løn, bleve de forbundne til gratis at undervise Fattige, hvorom allerede forhen paa flere Steder er meldt (b); men det blev dog en aldeles hemmet. Hvorover Kong Christian den anden til sidst fassatte i hans Skole-Ordinants, hvorvidt saadan Skole-Gield skulde strække sig. Befalningen herom lyder saaledes: "Haffue vii oc saa skilledhe, at "Skolemesterne skall haffue tiil Løn aff huer Pessuelingh tiil "thi 4 Tiider om Aarett, som kalles Temperdaghe 2 skl. til "Segh, og 1 skl. til Hørerem. "Hvor meget ringe deres viffe Indkomster for Resten paa sine Steder har været, det maa man slutte af det Salarium, som Bisp Gifco i Odense i Aaret 1287 henlagde til Rector i den af ham oprettede Skole. Samme bestod udi aarlig Løn, en Mark puur Guld i Penge, det er 8 Rdlr., 2 par Sko, 2 Skiorter og 10. Allen Badmel til Klæder, og fri Kost, ikke ved Munkenes Bord; men af de Brokker og Levninger, som blev til overs, naar de havde spiset (c). Det var mævert og haanligt at spise en ærlig Mand af.

§. 29.

Disse ere de saa Poster, som jeg har anseet for de betydeligste af hvad mig om vores Skolevæsen for Reformationen er forekommet. Bliu nu disse Blade saa lykkelige, at de gunstig vorder optagne; saa er det alt nok, i hvor lidet det

Ecc 3

er

(a) Pontop. Annal. T. I. p. 176.

(b) Supr. § 6 til 9.

(c) J. Aagaard in Hist. Descript. Othin. p. 31. conf. Pontop. Annal. T. I. p. 758.

er: Men skulle de mishage; saa er det alt for meget, om det ikkun var halvt af det, det er. Til Slutning føyer jeg, efter mit Forsæt, Borupii Vita her til. Claudius Lyschander skal være Tutor. Jeg veed vel samme gode Mand er ikkun i maadelig Anseelse iblant vore Historicos, og holdes ikkun lidet troværdig af de skionsomste Criticis. Hvorom Sl. Etatsraad Grams Fortale til Cragii Annal: fortæner at eftersees. Men da ingen lyver saa meget, at han jo siger nogen Sandhed iblant, og jeg intet finder i samme liden Piece, som er stridig imod andre troværdige Historicos; tvertimod alle Ting noye stemmer overeens med hvad, som andensteds findes antegnet, og ikke lidet oplyser de Tidens Skole-Historie; saa bliver jeg ved mit Forsæt, og her indfører den til

Slutning.

VITA
MARTINI BORUPII.

EX
CLAUDII LYSCHANDRI
DE NATO ET RENATO CHRISTIANO IVTO
HISTORIA MS^{ta},
OLIM ASSERVATA

IN
BIBLIOTHECA
WILHELMI WORMII.

TRANSCRIPTA

MANU

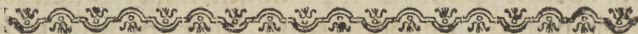
PETRI FOGH

ET

IN ALIQUALEM LUCEM PROTRACTA

OPERA

JANI WORM.

Vita MARTINI BORUPII.

Erat is annos supra quatuor & viginti natus, cum Scho-
lam literarum percipiendarum gratia Arhusiæ fre-
quentare aggressus est, eiqve in id tempus non atramen-
tum, non papyrus calamusve, sed *πυρίον* inducendaqve
aciei adaptatus cos securisque, stiva, lorum, vannus &
rastri,

Annos natus
24 ex Rusti-
co Schoiasti-
cus factus.

raſtri, aliaque id genus Inſtrumenta ruſtica ita implerant attriverantque manus, ut non mollities ex otio, ſed è labore callus rigorve articulis inductus eſſe videretur. Gramina ſiciliendo ad Schanderburgum diſſecabat; cum, quod paulò eſſet properando tardior, à Præfecto operarum, veluti impunèſit, frameâ percuteretur, additiſ minis, graviore, ni maturaret, poenâ caſtigatum iri. Diſcò perterritus (ſævîs enim protelari id genus miſeri ſolent diſcîs) falcem in pratum abjicit, comminatus ſibi graviter, ſi in id loci vel laboris rediret poſt unquam. Domo igitur relicta Patris Arhuſiam, quæ decem tantum millia paſſuum a Skanderburgo diſtat arce, celeriter contendens, empto libello elementari Scholam precibus obtinuit: Iſtic januam pone inter infimæ claſſis pueros conſedit. Mirabantur hominem cuncti, & plenum annîs & barbâ jam prominente ſpectabilem, iſtuc ætatis, exordia fundamentaque literarum inchoare. Cum ille nihil moratus convitia, caruſque Præceptori & Scholæ, tum ſtipem colligebat vulgò, tum inter primos ita elementa didicit, ut tanquam ſaltu factò ad majora non multo poſt tempore, idque cum admiratione omnium, egregiè ſubvolitarit. Ut igitur rem ſibi animadvertit ſuccedere, ingreſſus Templum majus, quod iſtic Civitati ex veteri majorum devotione Clementi ſacrum eſt, votum Deo vovit: Si annueret felicitatemque adderet propoſito, perpetuam ſe daturum inſtituendæ juventuti operam, nec à cura ſtudioque tradendi ea, quæ didiciſſet, unquam reſſurum. Orantem voventemque Filius Dei audiit & juvit. Ita enim comparandæ incubuit notiæ literarum, ut magnâ mirandaque celeritate per omnes Ludi claſſes tranſvectus, Havnienſi demum Academia, quæ tum à Chriſtierno primo recens fundata & ad leges ritusque Bononiensium ex auctoritate Sixti quarti Pontificis maximi ordinata erat, adſpiraverit. Aliquotque poſt annis, ex veteri

Votum inſtituendæ juventutis.

veteri Scholarum instituto, magistrorum gradu honoreque donatus sit, annos tum natus propemodum quadraginta. Inde animum ad juris civilis, mox ad Theologiae studium transfert. Profectusque Coloniam Agrippinam, cum hisce Disciplinis operam strenuam navaret impenderetque, equidem & cursus sui implevit modum, & Doctor Theologiae publico Academiae testimonio declaratus est. Reverfus domum annos quinque supra quadraginta natus ex voto proprio consensuque Collegii Arhusiensis, Scholae istius, in qua ipse prima literarum fundamenta jecerat, gubernationem amplexus. In eo quidem officio ad senium penè perduravit. A quo denique translatus Pastor Ecclesiae Clementinae creatus est. In hoc Ministerii cursu vitam metam attingit, cumque decrepitam prope aetatem complevisset, annum plus minus, octogesimum agens, moritur. Arhusiae ad orientalem aedis Clementinae partem ex adverso Scholae in Coemeterio sepultus, Scholam inter & Templum medius: Cum ex voto illam, & hanc fortunae & bonitatis Dei indulgentia adeptus sit. Spectatur labrum istuc hodie, ita paratum, ut lapidi cum ferula & virgis, etiam fuscina rustica insculpta sit: Testimonium, quod de Originis primaeque aetatis statu, & de sequentis fortunae officiique ac honesto solidoque studiorum cursu, voluit ad posteritatis notam pervenire.

Borupius in
artium Ma-
gistrum pro-
motus.

Doctor The-
ologiae.

Ludirector
Arhus.

Pastor Ec-
cles. Clem.

Epitaphium.

Parvae staturae vir fuit, sed ut ingenio, ita & liberalitate maxima, qui Scholam, cui tum frequentissimae praefuit, ita subsidiorum cura partitus est, ut singulis ad meridiem quidem, mediae vero ad horas vespertinas de potu & cibo, Eleemosynam certè nec tenui, & cum primis mundam, omnino provideret. Impendia magna fateor, sed nunquam defuit, quod suis largiri posset. Dandi animum fervoremque ingessit Deus, auxit facultates; itaque dando

Statura, In-
genium, li-
beralitas.

opitulandoque nunquam exhaustus ille est. Tempora erant ab his diversa nostris: Mirari literas, literatosque amare & prosequi. Nunc copia & literarum, & eorum, qui se profitentur doctos, honorem ademit studiis, fregit admirationem. Unus itemque alter veterum vestigiis applaudit succenturiaturque, cæteris nausea ex numero oborta est.

Discipulorum celeberrimos.

Discipulos reliquit: Torchillum Abelgaardium Nobilem, Nicolaum Molsingium, Johannem Synningium, Petrum Paulinum, Simonem Christiernum, & alios itidem eximios clarosque viros multos: Ut Georgium Viburgium, Fionensem, Johannem Taufonium, Ripensem, Jacobum Schönningium, Viburgensem, Episcopus. Qui cum prima doctrinarum rudimenta sub illo Magistro percepissent, ad alias tandem, velut ad mercaturam literarum, profecti Scholas (eodem enim propemodum tempore & sinceriores purioresque humanitatis litteræ, & perpurgata Ecclesiæ doctrina Scholis Templisque restituta est) eadem ingenii facilitate, industriaque Præceptorum, aucto firmatoque fundamento literarum, quod Arhusiæ comparatum collocatumque fuit, progressi studiis egregiam certe apud nos permanensque, Christo fortunante, doctrinarum struem excitare, posteritatisque usui ac commodis sine invidia transmiserê. Sed missa interea hæc nobis facta sint, quæ ita tamen obiter erant exponenda, ut cognosceret posteritas, & illa ætate inter Danos inclaruisse viros præstantissimos, & quod Borupium hunc non tantum ut quoddam naturæ miraculum exemplarque virtutis semper Arhusienses sint ad-

Arhusia præclarorum Virorum Officina.

mira-

mirati; Sed ingenii illius amplissimam ac plane Divinam vim thraſonicis multorum venditationibus anteferendam duxerint, affirmareque haud dubitaverint, si ex Veris utilibusque Philosophiæ Scriptoribus cultura accessisset, aut in hujus seculi Scholas Professoresque literarum humanitatis incidisset, vel omnem certè, vel inter præcipuos primam eruditionis & diligentiae laudem non modo inter Danos suos, sed inter alios latè multos, assequi eum ac obtinere omninò potuisse. Sed Barbaries tum quidem temporis Scholarum penè ornamentum fuit. Ita tamen inter multiplices hujus tenebras ad aliquod purioris literaturæ sermonisque vestigium sic eluctatus est, ut non omnis omninò illa, tametsi latè imperans, in hujus studia immigravisse videatur. Dixit scripsitque congruè, & Scriptioni gratia quoddamque elegantiae idolum inerat. Cum sermo interea id, quod omnibus penè in usu fuit, ex consuetudine usurpandique religione, sapuerit, nihilque diversum frequentarit. Ejus autem, quæ percepta est interdum, elegantiae causam judico Civilis Juris cognitionem summo maximoque ingenio attulisse. Fortasse attigit & Virgilium, sed privatis studiis, ex cujus lectione, quantum existimari fas sit, indolis naturæque vis aliquantum confirmata est. Ita institutus hisque delectatus exercitiis cum ludrica alias multa inventionem facili concinnaque excogitavisset comprehendissetque litteris, mirabilem certe Odam Rhythmicam in gratam verni temporis accessionem suaviter est modulatus, quam Scholasticis decantandam personandam-

Diſtio Congrua & elegans.

Elegantia ex Juris Cognitione.

Varia Ingenii Exercitia.

Oda Vernis
floribus Sa-
era.

que, dum primo Maji Die primos ex vere flores & folia civitatibus inferrent, dare solitus fuit. Illam, ne vel ignoretur auctoris nomen, vel ipsa veniret fortasse in oblivionem, obiter inferam, quæ cum Philosophiæ alumnis plurimam præstiterit, ad cogitanda perquirendaque multa, occasionem, latere eam nolo, cum honesto hoc quidem ac grato multis, ut opinor, loco, cum aliqua possit dignitate conservari:

In Vernalis temporis ortu lætabundo

Dum recessum frigoris nuntiat hirundo,

Terræ, Maris, nemoris decus adest de foris, renovato mundo.

Vigor redit corporis, cedit dolor pectoris, tempore jucundo,

Terra vernat floribus, & nemus virore,

Aves mulcent cantibus & vocis dulcore.

Aquæ tempestatibus caret, aer imbribus, dulci plexu rore,

Sol, consumptis nubibus, radiis patentibus lucet cum decore.

O quam mira gloria, quantum decus Dei,

Quanta resplendentia suæ faciei.

A quo ducunt omnia, summa, imma, media formam Speciei,

Magis hæc distantia, quam sit differentia noctis & diei.

Et

Et ille quidem ita Poesi tum pervulgata lufit. Martino igitur Borupio (qui cognominem sibi Lutherum haud longo temporis intervallo antecessit) hujusmodi quidem exercitia ingenii ac cogitationis fuere multa, qui cum alia concinne affabreque ad exercendam juventutem effecisset, etiam hanc, quam a stultis habere nomen dixi, choream (*) excogitavit, lepida me hercule ac ridenda sæpe artuum membrorumque flexura ac varietate, quam præfecti, ludis jam exhibitis, huic de Goliatho Historiæ certissima salutarique admonitione ita subjunctam esse voluerunt, ut lubrica exempli hujus forma, profana hominum colluvies, totusque impietatis cætus scires perspiceretque, omne quod adversus Christi Ecclesiam ab improbis suscipitur studium,

Ddd 3

fervo-

(*) Dr. Professor Wadskiers artige Indfald i hans Poetiske Skueplads p. 142. over Doct. Borup, som Auctor til Narre-Dandsen, fortæner her at læses:

Scilicet! ingeniis papistica Danis Summis
 Inventisque novis suspicienda venit.
 Doctor en! & Pastor, Rector, Saltator in uno,
 Quam disjuncta licet, juncta fuere viro
 Hic Rhodus, hic salto! dixit Borupius olim
 Sive Chorus poscat sive Choreæ Ducem,
 Ludimagister erat duplex, ad utrumque paratus,
 Seu Ludi Doctor Sceptra tremenda vibrat,
 Seu Ludi Ductor saltandi traderet artem,
 Ejusdemque novum fingeret ipse genus.
 In quacunqve etiam Musæ vel Musica vellent
 Borupius noster Roscius arte fuit.

fervorem & contemptum, vincente triumphanteque ad extremum filio Dei, in stultitiam desinere: Istumque hisce tandem esse exprobrationis sceleratæ ac violentæ finem, ut cum magna interim mundi ac præsumptionis humanæ sapientiâ intumescant, risus ac stultitiæ tandem ferant præmia, cum cogitata digestaque ab illis sapienter armata robore & polentiæ ostentatione à Filio Dei Jesu Christo contempto prius ac repudiato finaliter eludantur. Mansu-
ram autem Ecclesiam, Deumque suos è mediis persecu-
tionibus ærumnisque potenter liberaturum esse.

